

# REMETSKA KNJIŽEVNA KRONIKA

## (Usmena, pisana i tiskana)

### U POVODU 900. OBLJETNICE GRADA ZAGREBA

DIVNA ZEČEVIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Biografsko usmeno pripovijedanje snimljeno u Remetama 1992. i 1993. godine, interpretira se u intelektualnom obzorju postmoderne antropologije. Nakon uvodnog razmatranja o prirodi terenskih istraživanja, slijedi analiza rukopisne kronike: "Spomenice župe Remete" koju je vodio župnik Leopold Rusan (1881.–1963.).

Interpretacija književne prirode biografskog pripovijedanja vodi se u odnosu na svakodnevni život, kao i u odnosu na književnu vrstu usmenih predaja i metatekst predaja. Pažnja nije usmjerena na "istinitost" životnih podataka, nego na književne modele predočavanja osobnih iskustava.

U okviru životne priče (*life story*), interpretiraju se manje pripovjedne cjeline koje asocijativnim putem tvore pripovijedanje o viđenju cjeline osobnog života.

## 1. Uvod u interpretaciju biografskog pripovijedanja

*"Nije moguće promišljati ono što je izvan ljudskog jezika i simboličkog. Život je bio-grafija, a svet socio-grafija i mi nikada ne dopiremo do nekog "vansimboličkog" ili "predjezičkog" stanja. Ni geneza nije "vanknjiževna", ali treba priznati da tada sam taj termin nije više prikladan: ne postoji geneza tekstova čije bi polazište predstavljalo nešto drugo a ne tekstovi, nego uvijek i jedino postoji rad na pretvaranju jednog diskursa u neki drugi, idući od teksta do teksta."*

Tzvetan Todorov<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Cvetan Todorov, *Poetika*. Sa francuskog preveli: Branko Jelić i Miloš Konstantinović. Beograd 1986. "Filip Višnjić", Biblioteka Novi Albatros, knj. 16., str. 71.

U postmodernoj antropologiji javlja se, usporedo s kritičkim zanimanjem za "refleksivnost, polifoniju i dijalog - kao središnje vrijednosti antropološkog samorazlaganja"<sup>2</sup> i realizacija zahtijeva za istraživanjem i osvještavanjem svega što je ostalo u sferi prešuženog, nenapisanog, koje se uvjetno može odrediti kao 2010pod-razumijevanje2010, razumijevanje koje pamtimo ali ne iskazujemo o onome što nam se čini samorazumljivim (kao što se u računskoj operaciji dva piše, a pet pamti); u etnologiji i terenskom radu posebice, podrazumijevao se čitav niz detalja i društvenih odnosa, što znači da se prešućivao kao samorazumljiv čitav niz pripadnog činjenja i mišljenja u procesu terenskog istraživanja i nakon toga pisanja odnosno interpretiranja prikupljene građe. Određenje 2010selbstverständlich2010 i 2010Selbstverständlichkeit2010 postalo je mutno i upitno, dok bi studija o nastanku pojma razumljivosti 2010*po sebi* ("*an sich*") upozorila upravo na prirodu suvremenih, postmodernističkih nastojanja.

Kad sam započela s terenskim radom, šezdesetih godina, odlazilo se na teren kako bi se spasilo ono što nezaustavljivo nestaje, "umire"; upravo, umirali su stariji ljudi i s njima književna usmena predaja, dok su "mladi" predstavljali u manjoj ili većoj mjeri "glave" oblikovane TV-programom ili "Arenom" i "Vikendom", osnovno školovanje moglo se gotovo zanemariti; u cjelini uzevši, mladi se nisu smatrali pouzdanim "kazivačima" i to u smislu, pretpostavljalo se, nedovoljnog poznavanja seoske i obiteljske sredine u kojoj su odrasli. Istraživači su kretali u "spašavanje usmeno- -književnog bogatstva" kao kola hitne znanstvene pomoći. Na terenu smo tražili određene književne vrste, dok pričanje o vlastitom životu tada još nismo smatrali književnim iskazom, pa prema tome ni književnom vrstom.

Kad bismo čuli da je neka stara žena umrla, a govorilo se da je puno toga pamtila i dobro pripovijedala, imali smo osjećaj kako smo stigli prekasno; zaborav je bio brži, metaforički rečeno, zemlja je gutala tradiciju. Zaborav se, zapravo, uvijek događao, dok je tradicija uvijek prisutna u svojim metamorfozama. Ako se tom spašavanju doda činjenica ekonomske oskudice tj. da se štedjela magnetofonska vrpca, bit će razumljiv još jedan razlog nepovjerenja prema mladima kojemu je dio korijena ležao u štednji vrpce. Događalo se, ne jedamput, da mladi postave pitanje i honorara, ako ispričaju priču, pjesmu ili događaj kojeg se sjećaju.

Kada je bio tražen honorar, indirektno se postavilo pitanje motivacije pripovijedanja. Očekivalo se da svi spremno pridonose akciji "spašavanja"- "narodnog blaga", pa su o tom "blagu" govorile i popularne emisije narodne glazbe. U skladu sa shvaćanjem "blaga" tj. dragocjenosti, bili su i povremeni zahtjevi za honorarom. Odgovor istraživača na te zahtjeve bio je neadekvatan, govorili smo da ne snimamo niti za radio ni za televiziju, nego za znanstveni

---

<sup>2</sup> P. Steven Sangren, Retorika i autoritet etnografije. "Postmodernizam" i društvena reprodukcija tekstova. "Domesti" Rijeka 1992., sv. 3/4, god. 25., str. 151.

rad; time se opet "podrazumijevala" nekoristoljubivost znanstvenog rada, odsutnost prodaje (što nije točno, jer su tekstovi bez obzira na neznatne honorare ipak bili honorirani kao i znanstveni radnici i njihova mjesečna neznatna primanja od kojih nisu mogli sami kupovati ni knjige, a kamo li od svoje "zarade" poduzeti neko istraživačko i studijsko putovanje.

Kada smo se obraćali starijim ženama i muškarcima, apelirali smo na njihovu i našu sentimentalnost "spašavanja" od zaborava, drugim riječima, od smrti, upravo stariji i stari ljudi misle na smrt i nepovrat.

Govorili smo: "Šteta je da "to" propadne! Mladi ionako gledaju samo TV-program i ni o čemu ne pripovijedaju!" Činjenica da mladi ni o čemu ne pričaju nije bila točna, pa ipak je postizala učinak. Posredno smo ih upozoravali na neizbježnost smrti i umiranja, budili smo njihova sjećanja, računali smo na njihovu osamljenost, skromnost (što znači da mnogi od njih nisu bili svjesni kako dobro i vrsno pripovijedaju) i većinom prepuštenost sebi samima. Sjećanje i snimanje njihova nostalgična sjećanja na mladost u kojoj su čuli veći dio priča i predaja, pričinjalo im je zadovoljstvo, a nama, osim zadovoljstva zbog snimljene vrijedne "građe", pružalo je "pokriće" koje je opravdalo istraživanje i terenski naporni rad; govorili smo im da će njihovo kazivanje biti pohranjeno u našem arhivu (bit će "spašeno") što u njima nije polučivalo uglavnom nikakav zamjetni učinak osim ugodnog iznenađenja kad bi ponovno čuli svoj glas i pripovijedanje, te im je zapravo bila jedina nagrada otisak glasa na vrpci. U listopadu 1966. godine, u okolici Daruvara (selo Brestovac) stara i nepomična žena na postelji, napuštena, (došla bi tek po koja susjeda) dok sinovi u gradu nisu marili za nju, izvadila je odnekud žutu kovanicu od 50 dinara i gorljivo mi nudila da uzmem novac, pa na povratku iz sela neka opet navratim da čuje to "čudo iz kutije", jer je čula i prepoznala glas njihova zvonara (vezana uz postelju, nije ga dugo vidjela).<sup>3</sup>

Od prvog terenskog istraživanja pa nadalje, od Makarskog primorja do Hrvatskog zagorja, od šezdesetih do devedetih godina, sve do razgovora u Remetama 1993., ostale su mi u živoj uspomeni mnogobrojne usputne ponude muškaraca i žena da ispričaju svoj život ("Dođite, da vam ja pričam svoj život, imat ćete što snimati!") što sam spremno odbijala. Tražili smo određene književne vrste, jer se šezdesetih godina usmena biografska pripovijedanja nisu još smatrala književnošću. S književno- -teorijskog gledišta, bilo je šteta trošiti magnetofonsku vrpcu na tuđi život!

Postojali su životi svetaca, životi velikih i uglednih ljudi, ali nisu postojali životi "običnih" ljudi. Upravo su "obični" ljudi, nudeći gorljivo da ispričaju svoje viđenje vlastitog života, bili od nas otvoreniji; dok smo mi morali sačekati razvoj teorijskog razmišljanja ( samo teorija određuje ono što je vrijedno istraživanja) kako bismo stigli do biografije *svakog* čovjeka,

---

<sup>3</sup> Divna Zečević, Usmena kazivanja u okolici Daruvara. Godišnjak "Narodna umjetnost", Zagreb 1969.—1970., knj. 7, str. 31.

odnosno do zanimanja usmjerenog ne na "istinitost" životnih podataka, nego na modele, konvencije predočavanja osobnih iskustava i zapažanja u kontekstu sveukupnosti čovjekova životnog, pa prema tome i književnog iskustva. Dočekali smo i napredak tehnike, donekle ekonomski pristupačnije magnetofonske vrpce i kazete, ali, dočekali smo i ono što nismo htjeli: rat i stradanjem određene ratne biografije.

Pomisao da bi sami istraživači jedni drugima mogli dobro poslužiti kao "drugi" tj. kao predmet istraživanja u svojstvu kazivača (informatora), usmenim ili pisanim putem (svojim objavljenim radovima), ukoliko nije smatrana bogohulnom odnosno rušiteljskom s pijedestala tzv. objektivne znanosti, mogla je šezdesetih godina biti samo smiješna.

Na terenskom radu u selima okolice Daruvara, u suradnji s kolegama iz Praga,<sup>4</sup> bila sam u društvu s etnologinjom Ivom Heroldovom i Josefom Varekom, te s našim etnologom Josipom Milićevićem. Na povratku, dok smo čekali na maloj željezničkoj stanici, Ivi Heroldovoj zatrebali su, radi usporedbe, podaci iz sela u kojem je netom radio Josip Milićević. Počela je postavljati pitanja kojima se obraćala mještanima češke nacionalnosti; kako su nastavila pitanja i provjeravanja kao i odgovori, uslužni i iscrpni, odjedamput smo se utroje počeli smijati, postali smo svjesni da je otpočelo samo-istraživanje: dvoje etnologa okrenulo se jedno drugome u ulozi istraživača i istraživanog. Smijeh je bio izraz neobičnosti i naznake zametka situacije (koja je u davnoj sceni ostala na razini usmenosti) kad se, u stvari, pristupilo "inverznoj valorizaciji teze kultura-je-tekst da je, dakle, i antropologov tekst kultura", koja će se devedestih godina pojaviti u vidu sofisticirane "metaantropologije klifordovskog tipa kojoj mnogi iza vrata susjednih kabineta zamjeraju njen 'lešinarski' karakter".<sup>5</sup>

Doživljaj olakšanja kojim se čita slijedeća opaska Jamesa Clifforda, osobito je dobro došao istraživaču književne prirode biografskog pripovijedanja, dakako, ne kao opravdanje za tzv. esejističko pisanje kojim se uvijek misli na "pjevanje" o pjevanju. U Cliffordovoj opaski osviješćuje se neizbježno brisanje granica, mogućnost križanja književnih žanrova i znanstvenih disciplina. Upravo sprega znanstvenog i intuitivnog čini opasku nezaobilaznom:

---

<sup>4</sup> Bila je to suradnja tadašnjeg Instituta za narodnu umjetnost (danas Institut za etnologiju i folkloristiku) i Ustava pro etnografii a folkloristiku ČSAV, tada Čehoslovačke akademije znanosti. Terenska istraživanja obavljala su se u selima gdje žive Hrvati, Srbi, Česi i Slovaci.

<sup>5</sup> Ines Prica, Mala europska etnologija: Mogućnosti postkritičkog razdoblja. "Dometi" Rijeka 1992., sv. 3/4, god. 25., str. 96.

"Etnografija je hibridna tekstualna aktivnost. Ona križa žanrove i znanstvene discipline. Eseji u ovome svesku ne tvrde da je etnografija "samo književnost", ali inzistiraju na tome da je ona uvijek pisanje."<sup>6</sup>

Ako u etnografiji uvijek u osnovici leži pisanje, tada je tek pisanje, u značenju nedjeljive književno-znanstvene tekstualne aktivnosti, primarno svojstvo interpretacije usmenog i pisanog (objavljenog) pripovijedanja. U tom slučaju, pred interpretaciju postavlja se zahtjev da izbjegne "podrazumijevanje", potreba da se osvijeste okolnosti usmenog ili pisanog biografskog pripovijedanja kao i okolnosti interpretacije. Bila bi to analiza jednostavne računске operacije: dok se na jednoj strani piše "dva", na drugoj treba objasniti zapamćenih i prešućenih "pet".

## **2. Povod terenskog istraživanja u Remetama 1993.**

Zanimanje za istraživanje okolice grada Zagreba uslijedilo je kao nastavak terenskog rada u u Hrvatskom Zagorju kada sam zajedno s kolegama, etnologima, iz tadašnjeg Instituta za narodnu umjetnost, danas Instituta za etnologiju i folkloristiku, radila na istraživanju usmene predaje o Seljačkoj buni u razdoblju od 1969. do 1972. godine.<sup>7</sup> U to vrijeme, cilj putovanja činio mi se fantastičan uza sve poznavanje književne prirode i dosega usmene predaje. Upravo sam se tako osjećala, fantastično, sjedeći u autobusu na putu u Gornju Stubicu, posve prisebno krenuvši u nepoznatu usmenu tradiciju, u potragu za nevjerojatnim sjećanjem naših suvremenika na Turke iz doba Seljačke bune 1573.

Nedugo zatim, bila sam 1974. godine u dva-tri navrata u Šestinskom Kraljevcu<sup>8</sup> gdje sam, između ostalog, čula i podatak koji mi je stopio pogled na Šestine i Zagreb, u znaku realističkog i simboličkog detalja, suprotnog idealiziranim sličicama šestinskih pralja na zagrebačkim ulicama. Nije to bio, dakako, jedini demitizirani podatak vezan uz mukotrpní rad žena na šestinskom potoku (osobito u zimskim uvjetima).

---

<sup>6</sup> James Clifford, Uvod: Neobjektivne istine. "Dometi" Rijeka, 1992., sv. 3/4, god. 25., str. 117. Izbor tekstova priredila: Ines Prica.

<sup>7</sup> Divna Zečević, studija: "Usmene predaje kao književna Organizacija čovjekova doživljavanja povijesti i prirode". Izbor građe: "Usmene predaje o seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolini Stubice", u godišnjaku "Narodna umjetnost" Zagreb, br. 10/1973. i mojoj knjizi: "Književnost na svakom koraku" Izdavački centar "Revija", Mala teorijska biblioteka 20. Osijek, 1986., str. 167–210; 227–235 (bez građe u ovoj knjizi, dok se u spomenutom godišnjaku izbor predaja nalazi na str. (...)).

<sup>8</sup> Divna Zečević, Svakodnevno pripovijedanje i usmena književna tradicija u prigradskom selu Šestinski Kraljevec, u godišnjaku "Narodna umjetnost" i mojoj knjizi: "Književnost na svakom koraku". nav. djelo, str. 236–251.

Stariji čovjek odmjerena i smirena govora, rođen u Šestinskom Kraljevcu, ispričao mi je u čistoj i urednoj, moderno namještenoj kuhinji,<sup>9</sup> da su pralje iz Šestinskog Kraljevca donosile fine gospodske košulje na pranje, a gospoda, upozorio me kazivač, nose košulje samo jedan ili dva dana, pa su Šestinski dečki uvijek "na maši" imali lijepe košulje koje su nosili po nekoliko dana, a onda su žene "imale kaj lužiti"!

Svjestan da se takvi podaci ne iznose nepoznatoj posjetiteljici iz Zagreba, bez obzira na to koliko se ona raspituje i poziva na ustanovu u kojoj radi, rekao mi je: "Eto, tko bi vam to ispričao!" Pokazuje se da ima stvari o kojima se ne pripovijeda istraživačima. U skladu s kazivačevom primjedbom, mogla bih reći: Eto, gdje je još registriran ovaj neponovljivi podatak?!

Gotovo nakon dva desetljeća, nakon velikih povijesnih promjena (pada Berlinskog zida 9.XI.1989., rasula komunističkog sustava u bivšem Sovjetskom Savezu, krvavog ratnog raspada Jugoslavije, stvaranja samostalne Republike Hrvatske), kao i otkrića u sferi znanosti, planirala sam istraživanje usmenog pripovijedanja u Remetama. Neposredni povod je 900. obljetnica postojanja grada Zagreba. Gospa Remetska smatrala se zaštitnicom Zagreba, a Remete lječilištem duše i tijela. Prvotna mi je namjera bila, a rodila se nakon što sam se upoznala s literaturom o Remetama, istražiti pripovijedanje o svetištu i čudesnim ozdravljenjima te usmene predaje vezane uz Remete, samostan, remetsko zvonce i ukinuće Pavlinskog reda.

Prvi, informativni razgovori u Remetama, u Župnom uredu, sa župnikom i paterom Vjenceslavom Mihetecom i s jednom župljankom, pokazali su (što se često događa u prvim kontaktima na terenu) da se nema što istraživati i, što se rjeđe u takvim prigodama zbiva, da Remeta zapravo nema!

U najkraćim crtama, primjedbe su slijedile: Pavlina nema odavno, ukinut je red, neko vrijeme nije bilo nikog tko bi vodio pastoralni rad; nakon duljeg vremena došli su drugi redovnici; doseljavanje u Remete je veliko, naselili su se Hercegovci i Bosanci, pa pred tom činjenicom izgleda kao da je domaće stanovništvo definitivno potisnuto; u Remetama su se izgradile bogate vile, sve je "novo", pa se činilo da kuća domaćih ljudi i nema. Prešutni je zaključak glasio kako je u Remetama, prijašnjem selu nadomak Zagreba, sve novo i izmijenjeno od ljudi do kuća, dok su Hercegovci izdvojena, ravnodušna grupacija koja ne kontaktira s domaćim svijetom. I na kraju, o Remetama se može čitati, ali što bi tu književni istraživač mogao tražiti - svi gledaju TV-program kao svi gradski ljudi, više se ne pripovijeda!

Nakon razgovora s dvjema starim ženama koje mi je preporučio pater Vjenceslav Mihetec, učinilo mi se kako bih teren mogla odrediti kao

---

<sup>9</sup> Razgovor se vodio u kuhinji čistačice Marije Lasić rođ. Benko, zaposlene u tadašnjem Prosvjetnom saboru Hrvatske (Zvonimirova 17/III.) 19.I.1974. Kazivač je bio Drago Malec, rođ. 1920.

"zatvoren" zbog blizine glavnog grada. Svaki je teren, međutim, *zatvoren* sve dok se ne otvori! *Otvaranje* se pokazalo u dvostrukoj sferi: pisanoj i usmenoj, upravo označenim redoslijedom.

### 3. "Otvaranje" Remeta

Započela sam čitanjem *Spomenice župe Remete* koju je vodio, izuzetnim darom kroničara, župnik Leopold Rusan. Dar se očituje u zapažanju stalnih promjena koje se odražavaju u župnoj zajednici kao i u zapažanju detalja iz svakodnevnog života u kojem se očituju društvene i povijesne promjene.

Može se bez pretjerivanja reći da Leopoldu Rusanu, dobrom promatraču, autoru *Spomenice* koja predstavlja podjednako dnevnik i kroniku župske zajednice (naime, ima svojstva književnog žanra dnevnika i kronike, zapisa kojima se iskazuju individualna zapažanja i kolektivni život), ne mogu promaći znakovite pojave iz svakodnevnog života, npr. promjena kojoj je osobno pridonio dopuštanjem da djevojke ne moraju više nositi spuštene pletenice, nego ih mogu podići kao što čine udate žene. U zapisu o "žalosnom hrvatskom proštenju" registrirao je prvu pjevačicu sevdalinki u svojoj župi.<sup>10</sup>

U njegovim zapisima, pojedinačno i u cjelini *Spomenice*, registrira se i potencira, opozicija svjetovnog i nabožnog, kao i njihov međusobni svakodnevni, praktični odnos. Nasuprot, na primjer, pažljivo i kroničarski registriranom crkvenom obredu, nalazi se kontrastna, svjetovna strana proštenja kojeg se žalosni dojam, koji upravo pripada sferi dnevničkog zapisa, (vrtuljci, birtaši, licitari, pečenjari, muzika, ples) potencira za autora neugodnim i opominjućim znakom promjene, a ona se ukazuje kao opasna novost, prodor druge kulture, a time i drugačijeg mentaliteta, "Sevdalinka" ne označava samo pjesmu nego i pjevačicu:

"(1938.) 2. listopada je bilo proštenje u Gračanima. Sv. misu ranu je služio domaći sin p. Anzelmo Banić, a podanju dr Ivan Dukić, župnik šestinski. Kod podanjice sam ja propovijedao te obavio večernju. To je također jedno žalosno hrvatsko proštenje: vrtuljci, birtaši, licitari, pečenjari, muzika, ples itd. Kod Petra Miholića sam vidio i sevdalinku."

"(1939.) Na Novu godinu sam oglasio da djevojke mogu pribosti gore svoje pletenice, koje se nijesu udale, a susreću poruge. Učinio sam to jer su mnoge govorile da se ne nigda udavale, kad ne bi morale nositi pletenice pod stare dane. To je cijela župa pozdravila, a šest djevojaka diglo pletenice."

---

<sup>10</sup> Leopold Rusan, *Spomenica župe Remete*. Zapis: 2. listopada 1938., str. 78. Zapis o pletenicama: Na Novu godinu 1939. str. 81.

U dnevnički intoniranom zapisu na Dan mrtvih 1938. godine, Leopold Rusan zapisuje podjednako osobni doživljaj i zapažanje o životu župske zajednice:

"**1. studenoga** skoro prazna crkva već nekoliko godina zbog nesretnih krizantema, što ih moji župljani prodavaju na Mirogoju."<sup>11</sup>

Promatrano kao dnevnički zapis, sjetno zapažanje o "nesretnim krizantemama" podrazumijeva da se i cvijeće na Dan mrtvih doživljava kao nesretno, međutim, u ovom slučaju slijedi kroničarsko objašnjenje osobnog dojma: crkva je prazna na Dan mrtvih već nekoliko godina zbog krizantema kao izvora zarade. Ponovno svjetovni život zadire u nabožni: crkva je prazna, a svećenik zapisuje amalgam osobnog doživljaja i vremenski neodređenog kroničarskog podatka: na Dan mrtvih crkva je prazna "već nekoliko godina". Gledano u cjelini, promjene se u "Spomenici", u odnosu na nabožni i svjetovni kontekst, ukazuju kao negativne, razaraju tradicionalne društvene i duhovne vrijednosti i običaje.

*Nesretne* krizanteme, međutim, otkrivaju zanimljivost promjena u stalnom nastajanju. 1938. godine, "Hrvatski dnevnik" donosi članak: "Mirogoj je oživio. Burza za krizanteme. Remete su se preselile na Mirogoj". Saznajemo da su se ranije na groblje nosile "katarinčice" odnosno "lijepe Kate". Krizanteme je počeo uzgajati vrtljar Marek, po nacionalnosti Čeh koji je je radio u vrtlariji kod Majcena, pokraj Mirogoja.<sup>12</sup>

Do ovog sam podatka došla neizravno zahvaljujući Leopoldu Rusanu koji je u *Spomenici* iste 1938. godine kritički registrirao izlaženje pučkog romana u nastavcima: "Katakombe svetoga Marka. Hrvatski historijski roman srednjega vijeka iz gričke prošlosti" od Katedralisa kojemu poznaje građansko prezime: Hebeduš. U romanu se spominju i Remete kao utočište za progonjenu mladu ženu Draganu i njezino dijete.<sup>13</sup> U istom sam godištu "Hrvatskog tjednika", dakle, naišla na članak o uzgajanju krizantema - slučajnost ipak nije slučajna.

---

<sup>11</sup> Leopold Rusan, *Spomenica župe Remete*. 1938. str. 78.

<sup>12</sup> "Remete su počele uzgajati krizanteme na ovaj način. Kod pokojnog vrtljara Majcena bio je namješten vrtljar neki Čeh **Marek**. On je prvi donio i uzgajao krizanteme u Zagrebu i prenio ih preko vrtljarije Majcen na Mirogoj. Prije njega kitili su se grobovi samo katarinčicama. U vrtljariji Majcen, radili su radnici i radnice iz Remeta i naučili sav vrtljarski posao i sav rad na groblju, jer se vrtljarija nalazila u blizini groblja. Tako su seljakinje iz Remeta postale vrtljarice, a njihovi muževi s vremenom odgojeni grobari." "Hrvatski dnevnik" Zagreb, 18.X.1938., str. 6.

<sup>13</sup> "Hrvatski dnevnik" Zagreb, 13.X.1938., str. 13.  
"1938. Mjeseca listopada izlazio je u 'Hrvatskom dnevniku' nekakav roman pod naslovom: Katakombe svetoga Marka (Hrvatski historijski roman iz gričke prošlosti od Katedralisa). Bilježim to radi toga, jer ima odlomak o Remetama i Pavlinima. Taj Katedralis je neki Hebeduš koji iskrivljuje povijest i napada crkvu, svećenstvo i crkvene ustanove. Taj roman je prenešen u pornografsku 'Večer', kamo i spada." *Spomenica župe Remete*, str. 78.



1930. godine, također s kritičkom opaskom, registrirao je posjetu Marije Jurić, koja piše "pod pseudonimom Zagorka razne romane u kojima blati hrvatske svećenike i redovnike. Remete je trebala vidjeti jer piše u 'Jutarnjem listu' roman 'Proročanstvo s Kamenitih vrata' gdje će sigurno isto činiti. To joj je župnik predbacio, ali sigurno bez svake koristi."

Nakon "otvaranja" Remeta pisanim putem, analiza *Spomenice* tek će uslijediti, teren se otvorio i usmenim putem, u razgovoru sa ženom za koju je njena snaha, zaposlena dobrovoljno u župskom "Karitasu", rekla da dobro pripovijeda i poznaje život u Remetama.

U posjeti kod Katarine Čokor, rođene Bartolić (1924.), nije bilo uobičajenog pričanja, npr. književnog žanra usmene predaje, kojom se inače na terenu najlakše započinju razgovori i pripovijedanje.

Katarina Čokor imala je jedino potrebu da priča o svom životu. Na uvodna raspitivanja odgovarala je vlastitom životnom pričom, dok su pitanja o predajama, pričama i pjesmama samo skliznula pored njene pažnje: "Ja sam imala strašno teški život. To svi znaju kaj sam ja tu proživela. Jako teško." (...) "To svi ljudi kažu, kako sam ja to sve izdržala! To je bila Kalvarija velika." (...) "Joooj, kad sam ja sim došla, robija!" (Remete, 3.VI.1993.)

Tek će se naknadno pokazati da je usmena književna tradicija intenzivno prisutna u njezinu pripovijedanju. Katarina Čokor ne odgovara na pitanja koja se opisno odnose na usmene književne žanrove, ali se ti isti književni žanrovi javljaju u njenoj životnoj priči kao književni modeli i vjerovanja kojima osmišljava život ispunjen stradanjem, teškim radom i batinama u obitelji muža alkoholičara koji se u deliriju objesio, dok je ona ostala da podiže troje djece, njeguje svekrvu, svekrvinu majku i svekra. Iz kazivanja proizlazi da su je svi tukli: muž, svekrva, svekar, dok je prije udaje, kao i svi njezini vršnjaci, dobijala šamare od svećenika zbog danas teško shvatljivih razloga: dobila je šamare "na korušu" gdje su se popeli bez dozvole:

"On je bil (Rusan) jako strog, on nas je tuko i sve, šupal, tak nas je čuškal. Otišli smo na korus i reko: - Ko vas je gore poslao? I tak nas je tukel. On je bil jako zločesti. Strog. Ne daj Bože da on videl! (- I djevojke je tukao? D. Z.) - Sve, sve je ščuškaj, sve je čuškal gore. A u školi packe daval djeci. Bil je jako zločesti. Rusan je bil tu iz Bistrice, al je bil jako zločesti. Oni su tak dobri svećeniki (karmelićani, op. D. Z.), jooj, oni sve znaju kak se moj muž obesil, oni su mene žalili, joj."

Pojava da djeca u školi i crkvi dobijaju batine i packe, zbog neznanja i neposluha, opća je pojava sve do kraja II. svjetskog rata. Kažnjavanje na vjeronauku zabilježila sam također u Cerniku kraj Nove Gradiške, u studiji: "Ozračje pučkog nabožnog štiva, vjere i vjerovanja u pripovijedanju o zbivanjima iz svakodnevnog i osobnog života. Na primjerima građe snimljene u Cerniku 1987. godine."<sup>14</sup>

Pripovjedačica je dobila udarce i kronicom, a taj se događaj u njenu pripovijedanju javlja ispričovijedan kao samostalna književna cjelina unutar priče o životu, o čemu će još biti riječi. Prije nego što interpretiram njeno pripovijedanje, htjela bih na relativnom početku izdići slijedeću simboličku činjenicu.

#### 4. Etnološka lutka

U razgovoru, pokazala mi je fotografiju iz svojih svatova, objavljenu kao ilustraciju nošnje i svadbe u prigodnoj knjižici: "Mjesna zajednica u čast 130. godišnjice škole u Remetama."<sup>15</sup> Kad mi je pokazala sliku, rekla je mirnim tonom: "To smo mi, samo nisu napisali ime."

Nakon saslušane priče njena života, *life story*, fotografija djeluje poput bezimernih fotografija crnaca iz kolonija snimljenih pored čamca ili u gustom zelenilu. Etnografska istraživanja prijašnjih kolonija doživljavaju u postmodernoj humanističku reviziju promatranja "drugoga", prije svega iz pera obrazovane generacije čiji su preci bili "objekt" zanimanja evropskih istraživača.

Na fotografskoj ilustraciji svadbe predstavljene su nošnje, dok je živ čovjek sveden na slikovitu krojačku lutku; snimljeni su djevojka i mladić, Katarina (1924.) i Stjepan (1923.), na početku mukotrpane životne priče, u članku pod naslovom: "Svadba". Uz njih stoje i kumovi, također bezimerni manekeni nošnje i običaja. Žena mi je poklonila knjižicu bez želje za povratom uspomene.

<sup>14</sup> Divna Zečević, Prošlost u sadašnjosti. Popularnost pučkog književnog mišljenja. Izdavački centar "Revija" Otvorenog sveučilišta Osijek, 1991. Mala teorijska biblioteka sv. 42., str. 270–321.

<sup>15</sup> Izdavač: Područna škola Remete, OŠ "Vladimir Nazor" i Mjesna zajednica Remete. Za izdavača: Stjepan Ivatek. Zagreb 1989., str. 15.

Kad sam nakon razgovora stigla u svoju radnu sobu u Institutu za etnologiju i folkloristiku, stavila sam na stol poklonjenu knjižicu o Remetama i snimljenu kazetu sa životnom pričom Katarine Čokor, a to dvoje djelovalo je kao kontrastni primjer dviju mogućnosti istraživanja: bezlični čovjek nošnje i prepoznatljiv čovjek svoje životne priče, prepoznatljiv u osobnom i kolektivnom smislu zajednice kojoj pripada. Osim toga, spustila sam na stol i lijepu teglu s domaćim pekmezom od marelica što mi je s puno srdačnosti poklonila Katarina Čokor.

Ono što nisam mogla odložiti bio je nejasni osjećaj začuđenosti nad "početkom" terenskog rada, pitanje: Kako to da sam započela terenski rad s teškom životnom pričom kojoj u osnovici leži problem alkoholizma?! Kakav bi početak terenskog rada bio "normalan"?

Pitanje koje se odnosi na "početak" terenskog istraživanja vraćalo me primarnoj začuđenosti. Naime, od prvih dana terenskog istraživanja 1966. godine u Makarskom primorju i na otoku Hvaru, čudila sam se "početku" odnosno slučajnosti od koje smo kretali u istraživanje, dakako, ne nalazeći drugu mogućnost do opet - slučajnosti od koje bi se moglo krenuti. Preporučite nam nekoga o kome se u selu npr. zna nešto što mi ne možemo slutiti ni saznati ili možda tek neočekivano slučajno, kao što smo i stigli do tog čovjeka. Preporučite nam po nečemu "posebne" ljude, npr. u Cerniku kraj Nove Gradiške, ženu koja je bila poznata kao jako pobožna, gotovo "bogomoljka", što se moglo indirektno zaključiti iz mišljenja poznanika koje je ta žena sama spomenula. Preporučite nam osobu na neki način "neobičnu", gotovo "izopćenu" iz nazovimo to regularnog okvira življenja. Kad mi je snaha Katarine Čokor rekla da njena svekrva dobro priča, nisam očekivala posebnost izrazito teške životne priče. U institutskoj sobi mislila sam ponovno o "početku" istraživanja: epruveta se spušta u rijeku i svakog trenutka početak je drugačiji.

Razgovor s Katarinom Čokor, kao i razgovor s još jednom pripovjedačicom u Remetama, odvijao se kao susret dviju žena domaćica. Počeo je, na putu do kuće, kao razgovor o djeci, dok je u maloj kuhinji započeo uz šalicu kave, o coprnicama. U prvom i drugom slučaju, razgovor se otvorio temom o coprnicama. Time se pokazao kao neosnovan prvi dojam o "zatvorenosti" remetskog terena. Rečeno šahovskim rječnikom, otvaranje remetske partije započelo je coprnicama. Sumnja je pala na staru ženu iz susjedstva s kojom sam prethodno razgovarala, nastojeći, bez uspjeha, da je navedem na pripovijedanje.

Katarina Čokor: "Znate šta, ona vam ide (starica od 80 godina, op. D. Z.), ide, sve još radi, kopa, štihla. Tu je bio neki, vračar je bio, coprnjak nekakvi, onda on dal njim snagu. Ja sam tak čula da još jedna je tu, ali da se mora reći da ne bi čula me, tak su prije govorili:

"Kamenec je v(u) uhe vlijezel  
Dijes<sup>16</sup> je Majke Božje dan."

Coprnice su imale i posebnu sreću na tržnici, na Dolcu, uz pomoć coprnjaka: "... i sve su prodali na placu i sve, imali su posebnu sreću. On je mušteriju samo s očima prešical<sup>17</sup> i prodao je. Umrle su, sve su pomrle te coprnice, strašne su bile, imale su posebnu sreću, znate, na placu, jakost."

## 5. Život sa coprnicama. Biografija. Coprnica kao "password".

Što su coprnice u pripovijedanju i kakva im je uloga? Coprnice su noćni ili dnevni iracionalni doživljaj, ali njihova je objašnjavajuća funkcija u pripovijedanju racionalna. Pomažu da se osmisli osobni život, kao racionalno objašnjenje neshvatljivog, sreće ili nesreće, dobra ili zla. Kakav bi život bio bez coprnica? Besmislen, ispunjen bezrazložnom patnjom; s noćnim coprnicama, dnevni poredak postaje stabilan. Retrospektivno, cijeli svoj nesretni život (uspoređuje ga s Kalvarijom i robijom) pripovjedačica objašnjava intervencijom coprnica, namjernim podmetanjem nesreće:

"Kad su meni škrinju vozili, tu su meni zagradili, napravili su, drva su pometali i svašta i granje da se nije mogla škrinja voziti. To su rekli: škrinja se vozi. Konjeki su vozili. Nekoja baba, znate, meni sve stolce sprevnula, kad sam dopremila sim škrinju. I kaže da onda mira i tak, nije nikad mira bilo u kući, da to nije smela napraviti. Neko ju je naučio, neka coprnica, da meni sve prevrnula stolce što sam dopremila.

To je jedna balavica, ovak cura bila, tak su je naučile stare da nek to napravi da ne bum ja imala mira. Da!"<sup>18</sup>

Nesreća je racionalno objašnjena. Da su i drugi nastojali pronaći razlog njene patnje i nesreće zbog koje "nije nikad mira bilo u kući", vidljivo je iz zaključka, što ga kazivačica navodi kao indirektni govor, mišljenje *drugih*: "da to nije smjela napraviti". Ometanje vožnje, podmetanjem drva i granja, prevrnute stolice kao dokaz podmetanja, predstavlja nagovještaj nesreće, dok je retrospektivno time osmišljena i objašnjena usporedba proživljenog života s Kalvarijom. Početak patnje, naime, jasno je obilježen "činjenicom" podmetanja nesreće. Činjenice navodimo samo onda kad u njih vjerujemo.

---

<sup>16</sup> (dijes = danas) Pripovjedačica: Katarina Čokor r. Bartolić, 1924. Remete, 3.VI.1993.

<sup>17</sup> prešical = njem. schießen - pucati. Pogledom je mušteriju prostrijelio!

<sup>18</sup> U okolici Požege, snimila sam 18.X.1968. u Kutjevu, pripovijedanje Ilije Gojkovića (rođ. 1914.); ispričao je vjerovanje, postupak, kako se mladoj može učiniti život nesretnim: "Neki opet, ako su protiv toj mladoj, kad ide na vjenčanje, djevojka koja je protiv nje, kad ova prelazi, ona se sakrije negde i prebaci mučko jaje da nema sreće, znate, preko kola u kojima se mlada vozi."

Vjerovanje je također činjenica u pripovijedanju osobnog života. Kalvarija je vrhunski simbol patnje.

Coprnice i Kalvarija! Coprnice i robija! Uzročno posljedične veze: magijske i kršćanske simbolike, magijske i policijske (robija). Vjerovanje u coprnice i Kalvariju nije u pripovijedanju kontradiktorno. U pričanju o životnoj *robiji* ("Jooj, kad sam ja sim došla, robija!") - javlja se dva puta tadašnja milicija tj. policija koja stradalnicu uzima u zaštitu. Da nije bilo prevrnutih stolica prilikom dopreme škrinje, mogla se pretpostaviti drugačija, nevidljiva intervencija coprnica (na primjer, bacanje mućkog jajeta preko kola u kojima se ide na vjenčanje, vidi bilješku br. 18) i tako osmisliti, ali i pripovijedanjem olakšati osobna životna nesreća.

Obje žene u Remetama (o drugoj će još biti riječi) nisu se sustezale, kao što je bio slučaj i u Mariji Bistrici (1984.),<sup>19</sup> da pričaju o coprnicama, da sumnjiče druge žene i da ih imenuju. Kakav je racionalni dokaz u pripovijedanju da je neka žena coprnica? Položaj metle, ali i šutnja osumnjičene:

"Ide on i metla je bila potpiknuta na ljetnoj kuhinji, di smo imali. I on je preklel: - Šta ta metla tu dela?"

I ona se digla s kreveta i išla ju pospremiti, nije ni riječi rekla. Onda sam znala da je i ona med njima bila."

Svakodnevno zaključivanje o ponašanju ljudi ne razlikuje se od ovog dokaza da je žena coprnica, Riječ treba upotrebljavati bez navodnika, jer u pripovijedanju funkcionira kao dokaz. Šutnja je uvijek dvostruka.

Pripovjedačka činjenica: "I moja svekrva bila coprnica! Moja svekrva vam bila coprnica!", dokazuje se književnim oblikom usmene predaje; poznate su usmene predaje s motivom o olovnoj težini lijesa što ga u nekim varijantama ni konji ne mogu pomaći. Svekrva je na snahu bila ljubomorna ("Joj, tukla me i svašta, da, ljubomorna je bila za sina jedinca.") i nakon mukotrpna života ispunjenog patnjom i batinama ("Jooj, pak me on (muž) uništio svu, tuko me cele noći, prešikal, baco s kreveta, bil je jako zločesti. Isuse, od onog straha! Mali u zipki, on bacal."), žena je zaokupljena objašnjavanjem zla i dokazivanjem njegova onostranog porijekla; razmišljajući o cjelini svoje životnje patnje, kaže da je oko nje bilo "sve zločesto".

(O svekrvi, 1.) "Gadno stvorenje. To je bil vrag. Znete da nju su nosili četiri na nosiljkama, oni su, a bila je mršava, ništ je nije bilo, nije bil jaki lijes i jedva su je donesli na groblje. Tu pri Marije Lurdske, ja sam mislila da se budu škripaljke one, kak su nosili, da se bu sve rastepalo, jer ja sam za njom išla i djeca."

---

<sup>19</sup> Divna Zečević, Usmene predaje iz Marije Bistrice, priče iz života i pučka pobožnost, 1984. Sig. 1139. IEF.

Ponovno je u razgovoru ispričala isti dokaz, navodeći svjedočenje svog djevera:

(O svekrvi, 2.) "Znate one škripaljke, one nosiljke, to je tak škripalo. Rekel je kum Petar, ovaj kaj je tu bil meni dever, on ju je nosil isto. Rekel je: - Kuma, još tak teško nismo nigdar nosili! Kaj je bilo teško! - A lijes lagani, ona je imala trideset kila. Astma ju je uništila do kraja."

Slijedi i treći dokaz o svekrvi koja pripada sferi zla. Podrazumijevajući ne samo ispovjednu tajnu, žena je rekla na kraju: "Oni vide", što se odnosi na svećenike, ali ne samo na njihovu upućenost u čovjekovu ispovjednu tajnu (u tom slučaju moglo bi se reći: Oni znaju!), nego i na "vidovitost" svega skrivenog ispod svakodnevnog površine, zapravo na magijske moći.

(O svekrvi, 3.) "I meni je reko svećenik, kad sam ja došla na pogrebnu misu, ja sam išla na ispovjed, kaže: - Katice, tvoja svekrva s velikim grijehom otišla na drugi svijet. - Oni vide."

Tvrđnja koju pripovjedačica pripisuje svećeniku je kontradiktorna: nakon ispovjedi, dobija se oprost, pa u zbilji svakodnevne ne bi svećenik izrekao ništa slično, ali pripovjedačica uključuje i svećenika u tajnovitost značenja škripanja nosiljki i olovne težine sanduka u kojem je, zapravo, bila 'coprnica'.

Nakon što je identificirala svekrvu kao coprnicu, slijedi usmena predaja o tome kako su coprnice kravama oduzimale mlijeko. To je svijet kojem pripada svekrva; tim putem, u kontekstu pričanja o vlastitoj sudbini, pričanje koje bih označila kao osobnu životnu kroniku, ispričan je zapravo model usmene predaje u kojem nema upuštanja u dokaze vjerodostojnosti kao u mnogim predajama. Ne traži se i ne precizira npr. koja se žena sutradan pojavila "sprepikana". Predaja služi kao uzorak (model) koji kazuje što sve mogu coprnice među kojima je bila i njena svekrva.

Raspitivanje o usmenim predajama koje pričaju o oduzimanju mlijeka, činilo se uzaludnim, djelovalo je kao da kazivačicu ne zanimaju predaje pa ih stoga ne pamti, sve dok nije započela pričati svoju životnu kroniku. Moglo bi se reći da je "password" kojim se otvorilo njeno pripovijedanje - svekrva:

"I moja svekrva bila coprnica! Moja svekrva vam bila coprnica! Ona je isto bila pomiješana s njima. One su jedna drugoj krave dojile po noći, krave su, mlijeko. I kaj je bilo, kad je žaba došla pred štalu, to je bila krotka žaba i to je coprnica bila. I stari ju je z vilami prepikal i drugi dan je ta žena u nogu bila sprepikana, koja je došla pred štalu, da je to coprnica. Moj svekar je spikal tu ženu, ali nije htjela krepiti, ta ne će krepiti, i nutra ju je zakopal, nije krepala (op. odnosi se i na žabu i na ženu)."

Neposredno nakon ovog uzorka predaje, uopćenog i dijelom nejasnog, ispričala je, s istim motivom oduzimanja mlijeka, usmenu predaju koja je težila za vjerodostojnosti kazivanja karakterističnom za predaje s navođenjem

imena protagonista i njihova srodstva. Treću usmenu predaju o coprnicama čula je od svoje majke. Čovjek koji je trebao pomoći u okopavanju kukuruza, nije došao. Metla je usko vezana uz coprnice i coprnjake, pa se o njoj govori kao o nedjeljivom rekvizitu, npr. aktovki koja je ostala kod kuće, dok je čovjek na poslu:

"I dođe mama ga tražit, nema ga doma. Metla je na krevetu, njegova žena kaže: - Metla je tu, njega nije!

Njega su coprnice otpeljale na Sljeme. I tak je bilo. I posle, kad je došo oko podne doma, sav izmučen, kaže: - Kurve su me otpeljale na Sljeme! Janica, moja mama bila, ja bi ti rad kuruzu došel okapat, ali su me svega uništile. One su jahale na njem. - Ja sam moral njih nositi, kaže, na Sljeme. Oženit je bio. Žena mu je bila doma i ona je znala da je on coprnjak, ali kaj je mogla. On se negde splel i tak. Tak je bilo. Tak je moja mama pričala."

Metla je rekvizit, ali i sinonim coprnice i coprnjaka, pa u krevetu zamjenjuje ženu i čini je mužu vidljivom i prisutnom, i dok se nalazi na noćnom izletu na Sljemenu. Svijet se u pripovijedanju dijeli, podložan silama dobra i zla. Bog je Bog dobra i nadmoćan je silama zla.

Druga dobra pripovjedačica<sup>20</sup> izrekla je kontradiktornu tvrdnju da ne vjeruje u "coprije", ali vjeruje da "coprnice" mogu napraviti zlo: "Jer one delaju z vragom". Vjera u coprnice kao sloj vjerovanja dublji od kršćanstva, dovodi se u vezu s vragovima, palim anđelima. Borba se vodi između dobra i zla, što je opozicija kojom se u svakodnevnom, *praktičnom* vjerovanju neizravno i nesvjesno osporava monoteizam.

"Može, može, ja ne vjerujem u coprije, ali vjerujem da zlo može napraviti. Jer one z vragom delaju. Gospođo, vidite, ona metlu doma ostavi i muž vidi nju kraj sebe, tak da znate!"

Pripovjedačica<sup>21</sup> zna, jer njeno je znanje potvrđeno u praksi, da je vjera u Boga jača od coprnica, a sveta voda poslužila joj je u svakodnevne obrambene svrhe: "Meni nije ništ mogla, ja sam svetu vodu imala i bacala sam i nije mi mogla ništ'..."

U sukobu sa ženom koju je smatrala coprnicom, svoju vjeru u nadmoćnost Boga dobra nad Bogom zla, nad zlom u svijetu, iskazuje tri puta ponovljenim uvjeravanjem da je njena vjera u dobro, u Boga, jača od zla:

"Ja sam njoj rekla v oči: "Vi ste coprnica, ali meni ne možete ništ' jer ja vjerujem u Boga! **Ja sam jača, jača, jača**, ja vam nadvladam vašega vruga, sam rekla, ozbiljno! I sada, ovaj, ali se ona nije uvrijedila. Nikad

---

<sup>20</sup> Pripovjedačica: Elizabeta (Đuna) Keber, rođ. Tomašir, r. 1928. Razgovor 3.VI.1993. Napomena. Ime: Elizabeta, uvijek u Remetama ima skraćenicu: Đuna. Svaka Elizabeta je Đuna.

<sup>21</sup> Elizabeta (Đuna) Keber, rođ. Tomašir, r. 1928. Remete. Razgovor: 3.VI.1993.

se nije uvrijedila, samo onak se pod nosom podsmijala, nije rekla, kak ti možeš to reći i ovo i ono."

## 6. Metanaracija. Šatiranje slike.

Pripovjedačica komentira svoje pripovijedanje: riječi koje upućuje susjedi, "coprnici", sažetak su njena dugogodišnjeg odnosa prema "sumnjivoj" ženi, to je monološki komentar uz pripovijedanje o jajima u zemlji što ih je podmetala coprnica. Činjenica da se "osumnjičena" nikada nije uvrijedila govori u prilog njenoj krivnji: ne braniti se od optužbe znači biti kriv, a ne nevin. Na terenu sam često čula upravo argument o šutnji koji je potvrđivao krivnju osumnjičenih žena u selu da su vještice. Zašto coprnice šute, ne vrijeđaju se i ne reaguju na optužbe? Ne odgovaraju na dnevnu logiku; optužbe pripadaju dnevnom svijetu, dok moć coprnica počinje noću. *Noć ima svoju moć*, izreka je koja se čuje u mnogoznačenjskoj atmosferi pričanja predaja. Danju su bespomoćne, a noću nadmoćne - jašu na metli, ali i na čovjeku koji ih mora nositi cijelu noć. Premda mogu letjeti, traže da ih čovjek nosi! To je oslikavanje nad-moći nad čovjekom.

Pripovijedanje je prepleteno metanarativnim rečenicama, odnosno drugom pričom/predajom, metapričom i metapredajom; pripovjedačica je sklona pripovijedanju opće "*povijesti*" coprnica, što je uopćena meta- -naracija o njihovu ponašanju i djelovanju:

"Kako da ne, hodale su, čujte, koliko su ih videli ljudi po noći, tam gde su prale po potokima i sve, one su vam se samo sakrile i sagnule."

"... evo, tu su četiri, pet-šest je znalo bit na križajnu, one su tam znale plesati. I sad, nek ide slučajno muškarac od nekud i ona njega sebi nameri i ajde, čapiju ga i nosi. I onda su nosili, kaj vi mislite po celu noć su je nosili i jutro je bil ubit umoran i psoval i htel ju ić' ubiti i sve, ali one su se zagrozile: - Ako rečeš ko je, veli, odma si gotov!"

Na terenu sam često susretala kazivače i kazivačice koji su bili susretljivi, spremni na pripovijedanje, davali potvrdne odgovore na moja raspitivanja jesu li im poznati određeni motivi priča i predaja, ali priče odnosno predaje kakvu sam očekivala nije bilo, naime, oni su govorili (tako mi se tada činilo) svoj komentar, tj. uopćeno, općenito, zdušno su potvrđivali postojanje raznih neobjašnjivih događaja, vila i vještica, čak su ih opisivali, ali kad je trebalo ispričati posve određenu predaju koju sam npr. u selu već čula, takvi meta-kazivači, meta-pripovjedači, ostajali bi u sferi svog neodređenog okvirnog pripovijedanja. Upravo je neodređenost svojstvo takvog pripovijedanja koje pridonosi stvaranju atmosfere svijeta u kojem se zbivaju predaje: neodređenost tajanstvenosti noćnih doživljaja, neodređeno otvaranje svih mogućnosti u naizgled stabilnom svijetu svakodnevice. Predaje opovrgavaju privid stabilnosti, proizlaze iz svakodnevice i osporavaju tu istu



svakodnevicu. Metatekst komentira govor (= pripovijedanje) kojim se osporava stabilnost svakodnevice. Atmosfera koja se stvara metatekстом, može se usporediti sa šatiranjem crteža, osjenčavanjem oštrih bridova crteža. Metatekst predstavlja književnost u sjeni, osporavanu književnost.

Takvo *uopćeno* pripovijedanje nedjeljivo je od tajanstvenosti zbivanja ispričane ili metatekстом naslućene i neispričane predaje; kazivanje metateksta predstavlja uvjerljivu tvrdnju premda se ne iznose pojedinačni dokazi odnosno pojedinačni slučajevi predaja.

Za razliku od takvih kazivača, spomenuta je pripovjedačica posjedovala i "okvir" za priču, ali i priču odnosno predaju; ona je tumačila (komentirala) ne samo predmet svog pripovijedanja nego i pogled na svijet iz kojeg to pričanje proizlazi. Često bi rekla: "Joj, bilo je svašta, joj, ko bi se sve sjetil (...) Joj, gospođo, jako puno je bilo toga. I mrtvi su se čuli i vidjeli. (...) Evo, vidite vi toga, puno je puno, čujte, velim vam, ljudi su videli. (...)

"Kako da ne, joj, vile su pjevale, kako da ne i ovolike kose zlatne imale, pa to je tata pripovedal. I tu dole u Vesi, znaš (okreće se mužu) dole kraj potoka, one su samo oko potoka. Tam potok je, još sada teče potok. I one su pjevale, pa ova djeca nekršćena, to su *gnjeri* ovo; onda su bili ovi lovci kaj su pucali, i veli tata: *puk, puk*, i to ko peseki lajali, pucali. I primil, veli, evo vam pajna veli v ruki drvenoga, pajn, znate kaj je pajn, jel' stari, to su bili lovci!

Onda čujte, to su tam čuvali vinograd i stvarno te vile dolje, da su to bile sve mlade djevojke, al' kose do pasa imale, žute, zlatne. (...) To je bilo, i velim oko vode, najviše di je vode, potok kakav i sve. To su uvek pričali."

Metatekst u pripovijedanju predaja (u slučaju ove pripovjedačice metatekst je široko razveden i upleten u pripovijedanje) pridonosi intenziviranju atmosfere pripovijedanja o manifestacijama coprnica i dosega njihovih moći u svakodnevnom životu. Na taj se način komentira i razmišlja nad tekстом predaja koje su upravo ispričane, koje se pričaju ili koje će uslijediti; to je vezivno tkivo, ali i didaskalija priče odnosno predaje, jer upućuje na svijet i ponašanje u svijetu u kojem se pripovjedno zbivanje odvija - coprnici se ne smije reći da je coprnica: "on može njoj reći u podne, ali kad Zdrava Marija odzvoni, one imaju onda moć, onda on mora biti u kući". Metatekst je i komparativni tekst, usporedba prošlosti i sadašnjosti, u tom slučaju usporedba upućuje na nedostatak u sadašnjosti koja se ukazuje oskudnija od prošlosti. Za razliku od prijašnjih vještica i vila, sadašnjost je degradacija prošlosti, jer može ponuditi samo "obične" vračare:

"Te stare coprnice su sve pomrle, ove su samo nove nekakve vračare."<sup>22</sup>

---

<sup>22</sup> Katarina Čokor, rođ. Bartolić, r. 1924. Remete. Razgovor: 4.XI.1992.

## 7. Udarac krunicom. Sveto i proketo.

Vratimo se biografskom pripovijedanju prve pripovjedačice. Na pitanje da li je njen svekar bio jak čovjek, uslijedio je odgovor i sjećanje da je dobila udarac i krunicom:

"Isuse, kaki to jak čovjek bil! Svi su u strahu bili, svi! Tu mala došla, imala pet godina: - Joj, teta Katice, jel' bu i mene tukel? - Ne bu, zlato, tebe!

Jer je furt batinu imal.

I onda, znate, tu je sedel ovak na hodniku, a ja sam morala prolaziti, a on mene s krunicom udaril! Boga molil svako jutro i krunicu!

I Isusek je zginul, kak me lupil i sad je rekel da mu ja Isuseka najdi, znate kak je na krunici. Nigde Isuseka više, nikad ga nismo našli!

Tak sam ga lepo pokopala bez Isuseka, a sestra me špota: - Šta mu nisi drugu krunicu kupila? Nisam! Zato što me tuko s krunicom i Boga molil, a ja mu nis' bila ništa kriva!

Al' on je mene ovak s batinom. Ja nisam smila van nikad! Da! On me je zaključaval! U devet sati se zaključaval!"

Krunica kao sredstvo općenja s Bogom, ali i predmet tj. sredstvo zlostavljanja, upućuje na dvostruku mogućnost: svetog i prokletog. Kao posljedica nasilnog spajanja svetosti i puke predmetnosti krunice, molitve i zlostavljanja, zauvijek je nestao privjesak na krunici, malo raspelo s Isusom. Pripovijedanjem se inzistira upravo na nepovratnom nestanku *Isuseka*: "nigde više i nikad", raspelo nije viđeno ni pronađeno!

Budući da Isus nestaje zauvijek kao književna i metafizička opomena nasilniku koji se svako jutro molio Bogu i na razne načine zlostavljao snahu pa čak i krunicom, pripovjedačica izdvaja i gradi priču na činjenici da je sahranila svekra bez raspela tj. s krunicom koju je Isus napustio!

Primjedba sestre da je trebala kupiti drugu krunicu poziva se na red, ali i na predmetnost krunice jer podrazumijeva da je cijena krunice pristupačna. Primjedba se utemelji na logici vanjskog svijeta u kojem vlada zlo. U priči, međutim, vlada viša pravda i shodno tome logika priče i pripovijedanja podređena je vrhunskom cilju smislenog reda u organiziranju proživljene zbilje u biografske cjeline. Životna priča, *life story*, razlistava se u manje cjeline objedinjene središnjim likom patnice u svijetu zla.

Upravo je u književnoj organizaciji izabranih elemenata razlika između priče i zbilje. Zbilja se ukazuje kao bezizlazna i besmislena, dok se pripovijedanjem stvara red u kaosu.

Pripovijedanje pokazuje da je krunica bez *Isuseka* na križu puka predmetnost; predmet se može kupiti, ali u priči se ne može kupiti raspelo s Isusom, jer je Isus nepotkupljiv: u tome je poruka priče i moralnog reda u

kojem nasilnik mora biti kažnjen. Kazna je, dakle, pokopati mrtvog bez zaštite križa. Kad ne bi bilo kazne, u priči bi vladao, kao u vanjskom svijetu, kaos i besmisao, dok patnja vapi za smislom tj. pripovjedačkim osmišljavanjem. Biografsko pripovijedanje, kao svako pripovijedanje, podrazumijeva red odnosno sređivanje proživljenog u skladu sa sveukupnošću čovjekova životnog i književnog iskustva.

Propovjedni egzempli poučavaju da znak križa i raspela zaštićuje čovjeka od sotone. Krunica bez malog raspela pretvara se u brojanicu koja u nekih naroda služi za računanje, pa okretanje brojanice nema molitvenu, zaštitnu funkciju. Nasilnik je pokopan bez zaštitnog znaka Isusa odnosno raspela. U egzemplima npr. redovnik koji baca raspelo odmah oslijepi; Isus ne dopušta ženi s tajnim grijehom da mu poljubi noge, pa ih na raspelu izmakne.<sup>23</sup>

U pričanju se naglašava da je *Isusek* definitivno nestao i kupovina druge krunice bila bi u suprotnosti s voljom Raspetog, jer to je volja patnika. Budući da pripovjedačko "ja" poistovjećuje svoj život s patnjom, Kalvarijom i robijom, osjeća se pozvanim da tumači volju Raspetog, stoga posmrtno presuđuje nasilniku.

Ne postoji uzvišenija mjera patnje u životu stradalnice od nestanka malog raspela što se tajanstveno izgubilo u trenutku kad ju je svekar udario krunicom! Isus je napustio zločesti svijet u kojem je bila zatvorena u doslovnom i prenesenom smislu. Zlo se drugačije ne može izmjeriti, nego vrhunskom svetošću. Pripovjedačica upotrebljava upravo riječ: zločesti kad želi izraziti težinu i bezizlaznost svog života: "Onda svekar zločesti. Sve zločesto."

Pripovijedanje o teškom životu vezuje se u niz kraćih i duljih cjelina, onako kako se žena asocijativnim putem prisjeća posebnih događaja u dugotrajnom trpljenju.

## 8. Mlijeko. Vrapče.

Na tamnoj podlozi patnje javlja se priča o mlijeku iz koje je vidljivo da je žena voljela raznositi mlijeko, što znači da je voljela i kontakte s ljudima, o čemu također postoji mala pripovjedna cjelina "o grožđu". Pripovjedna cjelina o mlijeku počinje milicijom. Svekar je zaključao snahu, a ona je uz pomoć svog brata pozvala tadašnju miliciju. Svekar je skočio i rekao: "Koja žena po noći veš pere?!"

U kontekstu su ovog pitanja opet - coprnice, jer one rublje peru noću! Milicajac odgovara svekru: "A šta tebe briga, ako nije stigla po

---

<sup>23</sup> Frederic C. Tubach, *Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales*. Helsinki 1969. F.F. Communication Vol. LXXXVI, No. 204. (Vidi: 1377; 1380.)

danu!" Snaha se opravdava i neizravno, brani se od optužbe da je coprnica. Počinje priča o mlijeku:

"Ja velim: - Drugovi, ja sam do noći nosila lišće iz šume za kravu. Dok sam kravu podojila, mlijeko raznosila po kontama, tu sam nosila, već su onda bili tu ovi Hercegovci i Bosanci i ja sam njima mlijeko po kućama nosila, uvijek fino mlijeko. Nisam ja vodu metala ništa, mene svi još danas poštivaju. Pošteno i svakom onako pod poklopac, da ne bude premalo, nisam bila škrta nikad. Druge su vodu metale. Meni dva Hercegovca kažu: - Joj, teta Katice, ti si najbolje mlijeko nosila!

Ove su vodu metale, znate, to se odmah vidi. Ako je del deci vode na litru, gotovo! Mleko je vodeno.

Nikad kaplice vode dela nisam nikome. I znate kaj mi je napravil?

Morali smo iti v šumu drva otkazati. I ja došla iz šume kaj sam drva otkazati dala, ne smemo rušiti bez lovara. Morali smo otkazati i koliko nam je dal, tolko smo rušili, znate, jako bilo opasno.

I ja podojila kravice u podne, u jedan sat smo morali svi u šume biti. I on meni u svaku kanticu octa metal, pet litri mlijeka mi je uništil! Bilo osamdeset dinara. I ja dođem kući, ljepo onako na kredencu je mlijeko bilo pokriveno s papirom. I sad kad ja dođem iz šume, idem ja velim: - Ja ti nisam imala kaj mlijeka donesti, sad nekak si napravi. Bude na večer malo više, jer se kravica stelila. Ja ti bum na večer donesla. Nije imala detetu kaj dati popodne. Reko, svekar mi je u mleko bacil ocat i mleko se zgrušilo odmah.

Ja pitam: - Deda, zašt si ti meni pet litri mleka uništil? To si osam banki uništil, a vidiš da nemaš penzije ni ništa.

Onda sam v lavor i sve po njemu zlejala. Šezdeset sedme (1967.) to bilo, tak je. Šezdeset devete (1969.) umro. Proklet je taj stari bio.

To svi ljudi kažu, kako sam ja to sve izdržala! To je bila Kalvarija velika! Svekrva ni bila dobra, svekar mi ni bil dobar, sve, muž mi ni bil dobar, sve!"

Pripovjedačko "ja" u priči s krunicom, presuđuje nasilniku posmrtno (sahranjuje ga bez malog raspela s Isusom), dok u drugoj priči umjesto presude slijedi osveta, neposredno nakon nasilnog čina (bacanja octa u mlijeko); u prvoj je tema patnja i presuda za pretrpljenu patnju, u drugoj je otvorena borba sa zlom. Prethodno se ispričovijedala cjelina u kojoj svekar optužuje snahu da mu je ukrala novce i poziva miliciju. Nakon odlaska milicije, kad je snaha pokazala račun za odijelo koje je kupila svekru, ovaj baca na nju kipuću vodu:

"A on kipuću vodu kaj je bila v loncu, znate za suđe prati, nije prije bilo kotla ni ništa, i on je sve to po meni. Da nisam pobjegla iza kupa sijena, bi svu pofuril. Lonac za menom bacil, bacil pun vode kipuće."

U kronologiji životne kronike kipuća voda prethodi bacanju zgrušanog mlijeka. Kipuću vodu pripovjedačica je najavila tj. prvi put spomenula, kad je pokušala osmisliti porijeklo svekrove mržnje. O bacanju kipuće vode nije odmah pripovijedala, nego je tome prethodila kraća cjelina o tome kako je njegovala svekra i o njegovoj zastrašujućoj bolesti, kao i mala i bolna cjelina o grožđu, o detalju osmišljenom u cjelinu, kao mjera duševne patnje. Porijeklo svekrove mržnje:

"I svekar je postao jako ljubomoran na mene, kad je svekrva umrla, znate, i samo pito: - Kak bummo mi sada gospodarili?"

Ja sam rekla: - Kak i do sada!

I zamrzil i zamrzil! I tukel i tukel! Jaaj! Kipuću vodu na mene zljeval. Da mi nije onoga sineka bilo koj je videl (...)"

Tri puta se u pripovijedanju ponavlja "kipuća voda" kao opasnost po život i kao nabranje onoga što je sve preživjela do svog sloma, kad je morala potražiti liječničku pomoć u psihijatrijskoj bolnici u Vrapču; tada je imala četrdeset i pet kilograma. Naglašava da nije ostala u bolnici ni jedan dan, kao da bi to bilo zazorno, ali i zato što je imala troje djece i svekra koji je bolovao pet godina i kojeg je morala služiti, nepomičnog, kao medicinska sestra. Premda nepomičan, on ju je i tada tukao.

"Samo mi je došlo, kad mi je svekrva umrla, došlo mi je da nisam znala gospodariti. Svega mi je bilo malo, niti sijena mi ne bu dosta, ni ovog, ni onog i samo da bi si život oduzela, znate, ali nisam. Samo sam molila: - Joj, Bože, daj mi pomogni!"

(...) I sad sam isto opet morala ići tamo. Došla neka kriza strašna, neki strah. Sin kaže: - Mama, kaj ti treba, ja sam ti sve dal?!

- Ma, sine, došlo mi je tak, znaš, došlo..."

## 9. Grožđe izabrano.

"Da. Onda, znate, mi smo vam imali tu vinograd i tam' mi je od sestre kćerka pomogla brati grožđe da bumo, i bedenj smo dali u podrum. I stari vrag, ono kaj sam si lepo grožđe dela u košaru, da bum dala rodbini, di sam i mljeko nosila, uvijek si nešto dužan, uvijek nešto. I on je to sve bacil u onaj bedenj, sve pomutil.

- Ne buš ti moje grožđe nikom nosila!" "

Mala cjelina nastala je kao mjera robijaškog života snahe na imanju čiji je vlasnik svekar. Bacanje košare lijepog grožđa (u bure za gnječenje) što ga je snaha namijenila dostojnom i ravnopravnom komuniciranju s ljudima, predstavlja bolni detalj poniženja i nasilja, negacije ljudskosti. Osim spomenutog zaključavanja kuće u devet sati navečer, pripovjedačica kaže da nije smjela zatvarati ni vrata sobe u kojoj je spavala s troje djece, vrata su uvijek morala biti otvorena, dok bi ona legla između djece kako po noći ne bi dobila batina!

## 10. Ponovno pitanje o početku terenskog rada.

U radu na ovom tekstu, kao i prilikom povratka u institutsku radnu sobu, ponovno mi se nameće pitanje o tome što je terenski rad i kakav bi trebao biti početak odnosno prvi snimljeni razgovor na terenu: koji bi izbor kazivačice bio onaj "pravi" tj. karakterističan za određenu, u ovom slučaju remetsku sredinu? Kakav je prosječni život žene u Remetama? Koliko je zlostavljanih žena, koliko alkoholičara? Kako su živjela djeca u Remetama? Na temelju snimljenog pričanja dviju kazivačica može se zaključiti da je život djece bio osobito težak. Koliki je uopće broj razgovora potreban da bi se nešto uopćeno zaključilo o načinu života u mjestu istraživanja?

Kako je i od kuda trebalo krenuti u Remetama, ako ne upravo putem kojim sam krenula? Prema tome, riječ je dakako o osobnom putu u Remete i tekstu koji nastaje na temelju osobnih zapažanja u susretima i razgovorima sa ženama i zanimljivom *Spomenicom župe* autora **Laopolda Rusana**, rođenog **1881.** godine u selu Karivaroš, župe sv. Jurja u Gornjoj Bistri. U Zagreb je došao 1915. godine prvo u župu sv. Blaža, zatim u Remete; umro je 2.VIII.1963. godine u Zagrebu.

## 11. Spomenica župe Remete. Kronika i dnevnik. Nabožno i svjetovno.

U *Spomenici* se kroničarski registrira odnos svakodnevnog i nabožnog života, odnos koji se očituje u stalnim promjenama i sukobljavanju ciljeva. Obuhvaćen je raspon od I. do II. svjetskog rata i nešto šire (prije I. sv. rata i

nakon II. sv. rata). Kroničar doživljava i tumači zbivanja svjetovnog života iz duboko vjerskog svjetonazora. U pisanju se osjeća prisutnost usmene književne tradicije kao i jezične naznake svakodnevnog usmenog komuniciranja.

Tragovi I. svjetskog rata registrirani su u zapisima iz 1917. godine: "27.(IX.) dobio sam za Gračansku kapelu zvono jedne pravoslavne crkve koje je zvono 28. posvetio gosp. biskup dr. Josip Lang i dao mu ime: Mihael Leopold. 29. su opet čuli Gračanci zvono iz tornja sv. Mihalja, što je bilo veliko veselje za staro i mlado."

Slijedećeg mjeseca, odjek rata čuje se i doslovno u Remetama: "Listopad. Ovih dana su se tresli prozori na župnom dvoru od topova na talijanskoj fronti."

Isti mjesec zapisuje Leopold Rusan usmenu predaju vezanu uz Remetsko zvonce, o kojem je kasnije Ferdo Rožić spjevao opsežnu pjesmu: "Remetsko zvonce"<sup>24</sup> (šezdeset strofa po četiri stiha). Uz remetsko zvonce vezana je usmena predaja o tome kako se od sudbine ne može pobjeći, a motiv se često susreće u pričama i predajama; spada u red predaja koje se vezuju uz spomen-obilježja nesretnih slučajeva i pogibija:

"1917. Listopad 4. Milosrdnice zahvaljuju Bl. Gospi. Dr. Antun Sović pripovijeda predaju o Remetskom zvoncu. General Pavlina došao iz Rima, a zvonce samo zazvonilo, pa se je preplašio. Kad su mu samostanci otkrili da se netko mora seliti na drugi svijet, dade on konje zapreći da ne bude svjedok. Kad su konji stigli na brijeg gdje su Čokori, poplaše se, a general padne i ostane mrtav. Od toga dana je križ gore na brijegu."

Na terenskom radu u Hrvatskom Zagorju, 1969. godine, zajedno s kolegom Nikolom Bonifačićem Rožinom, bila sam prisutna kad smo, na Bonifačićevo raspitivanje, čuli usmenu predaju o ukinuću pavlinskog reda. U predaji se motivski povezuje vješanje dvanaest fratara što su ih Turci objesili kod Vugrovca 1591. godine, pa se čin pripisuje caru Josipu koji je ukinuo pavlinski red.

U usmenoj predaji<sup>25</sup> spominje se opaki fratar Pavao Hegerer, čuva se i sjećanje na mjesto iz kojega je došao ("U Remete je bil došel neki fratar iz Olimlja, Pavao Hegerer se je zval.") koji zatvara u samostanski podrum preobučenog cara Josipa, koji se predstavio kao bečki arhitekt. Ime koje se zadržalo i transformiralo u usmenoj tradiciji, ime je pisca Andrije Egerera,

<sup>24</sup> Leopold Rusan, Gospa Remetska. Sa 12 slika. Jeronimska pučka knjižnica, br. 210. Zagreb 1925. Izdaje društvo svetog Jeronima, str. 30–32.

<sup>25</sup> Predaja br. 29. o ukinuću pavlinskog reda objavljena je u radu: Divna Zečević, Usmene predaje o Seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice. Godišnjak: "Narodna umjetnost" knj. X., Zagreb 1973., str. 25. Tekst ove predaje donosim ovdje na kraju studije.

autora knjige na latinskom jeziku (1672.) o remetskom prošteništu na latinskom jeziku:

"**Ljekarna nebeska ili Marija Remetska** u kraljevini Slavoniji pod upravljanjem braće reda sv. Pavla, prvog pustinjaka, glasovita javnim uvjerenjem i čudesima, dajući badava lijek svima koji ga traže: bolesnima, gluhima, slijepima, hromima, a posebno siromašnima, s ovim geslom: 'Dođite, koji nemate srebra, požurite, kupite bez srebra i bez svake zamjene' (Izaija 55.), svijetu objavljena po v. o. f. Andriji Egereru, rečenog reda svećeniku, taj čas prioru rezidencije Ulim u Štajerskoj, godine tisuću šesto sedamdeset druge."<sup>26</sup>

Zbivanja u osobnom i društvenom životu, individualni doživljaji i povijesna zbivanja, osmišljena su u *Spomenici* u sferi vjerskog svjetonazora Leopolda Rusana. Ratovi i vremenske nepogode dobijaju smisao gnjeva Božjeg i kazne za grijeh u stalnom nastajanju. Takva je npr. kazna, katastrofalno nevrijeme s tučom koja je sve uništila u cijeloj župi, 1931. godine: "25. lipnja u 11 sati noću Gospodin nas je prešibao. Pet minuta prije jedanaest, nastala u zraku tutnjava popraćena jakim i neprestanim bljeskanjem. (...)"

Zapažanju autora ne promiče mišljenje koje su seljani vezivali uz "crnu školu": "Bilo je tom zgodom bedaka koji su vikali da su '*popi*' tuču napravili. Na žalost ih se našlo i takovih koji su hulili na Boga i proklinjali. Ženske su neke klele Bogu mater što tako gospodari."

Ponekad svakodnevnica u spomeničkim zapisima pod perom župnika Leopolda Rusana urodi književnom vrstom prepoznatljivog propovjednog egzemplara kakve su, upravo zbog oštine pouke zastrašujućom kaznom, donosili propovjednici 18. stoljeća. Egzempli i nastaju na podlozi svakodnevnih životnih situacija, pouka se hrani istinitim događajima:

"U subotu, 13. lipnja (1931.), uhvatila je bura šestoricu Stubičana kad su se vraćali s posla iz Zagreba. Sklonili su se pod jednu bukvu stubičkih šuma. Dvojica od njih su hulili Boga, a četvorica im se molila da ne hule, jer će ih Bog!

Jedan će od one dvojice: 'Kakav Bog?! Ako mi što može, neka me ošine!' Grom udari, a on ostane mrtav, drug njegov obesvešćen, a onoj četvorici ne bude ništa."

Neposredno nakon navedenog egzemplara zapisuje Leopold Rusan, zapravo *obrnuti* egzempel: kazna slijedi prije prekršaja tj. iskazanog nevjerovanja u Boga. *Obrnuti* egzempel autor naziva '*sličicom*', dakle, ilustracijom, primjerom:

"Evo još jedna mala sličica kakovih već ima hrvatskih seljaka.

---

<sup>26</sup> Prijevod naslova iz knjige Leopolda Rusana, *Gospa Remetska*, str. 5.



U župi Bedenica išao jedan u svoju klijet na vino. Kad je otvorio vrata, neka sila ih natrag zatvori i baci ga na stranu. U to pade grom, zapali tu klijet i dvije bližnje, a seljak je okolo govorio: 'Nije mi žao što mi je klijet izgorjela i ostalo u njoj, već mi je žao što će ljudi pripovijedati da me je to Bog opomenuo i kaznio. Kakav Bog?!' (1931. god.)

Drugim riječima, grešnik žali što iz njegovog slučaja može nastati i nastaje (!) propovjedni egzempel, jer čovjek dobro poznaje poučne primjere koje je slušao u propovijedima. To je protagonist egzempla, osoba koja se buni protiv uloge iz koje ne može pobjeći! Moglo bi se reći, parafrazirajući Pirandella, jedna osoba bježi od neizbježne kazne i autora.

Mnogi zapisi predstavljaju građu za propovjedni egzempel, nastaju iz svakodnevice, na podlozi narušavanja svetog. Kazna je ponekad dvostruka, što ovisi o oštini pouke. Slijedeći slučaj iz svakodnevnog života navodi se i kao potvrda izreke: Kakav život, takva smrt. Egzempel je književna realizacija spomenute izreke u kojoj je kazna (nevidljive ruke, često se kaže: Božja desnica) uslijedila neposredno nakon prekršaja. Kao moralno objašnjenje, pripremu zbivanja, zapisivač navodi da je bogohulnik prije udara križa pokušao otrovati svog oca; takav sin, slijedi zaključak u kontekstu, udara na Sina nebeskog Oca:

"(1920.) Svibanj 4. - Mijo Belić iz Gračana htio je u nedjelju križ kod Banića srušiti, a danas je nađen kod Gospodarića na cesti mrtav. Htio si oca otrovati. Uskratio sam mu sprovod. Kakav život..."

Propovjedni egzempel s kaznom na ovome i na onome svijetu donosi Hilarion Gašparoti (1714.—1762.) u propovijedi protiv pokladnih ludorija i plesanja.<sup>27</sup>

Motivski element mogućeg propovjednog egzempla predstavlja i zapis: "1918. Listopad, 29. je Josip Čokor pikao s bodom lik Rasketog na Križu kod Čokora ili kako oni zovu na 'Ciglenici'."

Probadanje Rasketog uzrokuje u nekim egzemplima i legendama čudo, iz kipa ili slike poteče krv, dolazi do kazne ili preobraćenja grešnika na ispravan kršćanski život.<sup>28</sup> Zapis je, zapravo, naznaka jezgre mogućeg propovjednog egzempla. Zbilja je viđena i doživljena kao narušavanje svetog, dok je kazna ili pokajanje virtualno prisutno.

---

<sup>27</sup> Tri polemičke propovijedi protiv poklada, u knjizi: Divna Zečević, *Prošlost u sadašnjosti*. Popularnost pučkog književnog mišljenja. Mala teorijska biblioteka, sv. 42., Osijek 1991. str. 115.

<sup>28</sup> Frederic C. Tubach, *Index exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales*. Helsinki 1969. FF Communication No. 204. Egzempel br. 1373: Rasketo koje krvari. "Crucifix, bleeding and Jew. A crucifix made by St. Nicodemus, was martyred by the Jews; when they stuck a lance into the image, blood ran out. The Jews were then converted to Christianity. (...)" str. 110.

Kad kroničar Leopold Rusan registrira da su školska djeca bacala kamenje na kip Majke Božje, onda je u zapažanju i bilježenju svetogrđa prisutna nabožna književna tradicija, dramatičan kontekst čuda blažene djevice Marije. Među čudesima koje navodi Matija Divković, bacanje kamena na kip Majke Božje ima kao posljedicu trenutnu smrt grešnika i njegovog prijatelja koji mu je pokušao pomoći. Kamen je prvo pogodio Isusovu ruku u Marijinu naručju; iz ruke je potekla krv.<sup>29</sup> Školska djeca su prošla nekažnjeno, ali u rečenici koju ispisuje kroničar ostaje u kontekstu prijetnja kazne.

Česta narušavanja svetog Leopold Rusan zapisuje ponekad bez izravnog komentara, dok bi u kontekstu *Spomenice* komentar bio gotovo suvišan. Radi se o evidenciji grijeha koji nakon nabiranja i nakupljanja, zapravo, kad prevrši mjeru, može rezultirati kolektivnom kaznom: ratom, nevremenom, uništenim ljudskim trudom. Naizgled samo zapisuju se nekažnjeni grijesi koji će naći, kad-tad, svoj epilog.

"1939. Na Duhove sam morao oštro prekoriti neke žalosne pojave, a te su slijedeće: a) U korizmi su dječaci u tri maha iz Remeta kroz D. Bukovec bili vrlo drzoviti prema jednom svećeniku. b) **Djevojčice dvije napale su kamenjem jednog franjevca** na Remetskoj, što nije franjevac mogao vjerovati, a ja još manje, ali sam na žalost stekao uvjerenje da su bile iz Remeta, čini mi se od Čokora i Spudića. Ako sigurno saznam, onda ću naknadno zabilježiti njihova imena. (...)

Još jednu žalosnu pojavu moram zabilježiti, a to je da su školska **djeca bacala kamenje na kip Majke Božje** pod lipom. U III. razredu imam jednoga groznoga kletvaša, ponavljam groznoga, a to je Vladimir Pernar."<sup>30</sup>

"1920. Listopad, 27. Išao sam bolesniku u D. Bukovec, a neki mladić iz Novaka nije se htio otkriti, ni kleknuti. To, na žalost, u velikom broju rade Šimunčani, kad idem u Gračane."

"1920. Veljača, 8. Na nedelju LX. počeli su svatovi ostavljati čikove na nogama raspetog lika Spasitelja na hodniku. Sve molbe i opomene da se lijepo vladaju, ne pomažu baš ništa."

"1921. 16. svibnja. Na Duh. ponedjeljak sila gradskog svijeta došla u Remete na pijaču. Plod njihove pobožnosti je npr. taj: Jedan je psovao, vraćajući se kući, Boga Majki Božjoj remetskoj."

"1929. 15. prosinac. Tomo Zajec zaklao svoju majku Magdu i svog oca Stjepana. Majka na mjestu ostala mrtva (nikad kod sv. mise), a otac

---

<sup>29</sup> Ivanka Petrović, *Sto čudesa* Matije Divkovića u kontekstu zapadnoevropske i hrvatskoglagoljske književnosti. P. O. iz "Zbornika radova o M. Divkoviću" Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu. Sarajevo 1982. str. 203., primjer br. 81.

<sup>30</sup> Leopold Rusan, *Spomenica župe Remete*, II. svezak, str. 85.

umro iza sv. ispovijedi i presv. pričesti. Kakva nedjelja, takav smrtni dan. (Otac polazio sv. misu.)"

Posljednji zapis, ubojstvo iz novinske crne kronike, oblikovan je kao propovjedni egzempel u kojemu žrtva umire odmah, jer nikada nije išla na misu, dok je otac, zato što je pohađao crkvu, nagrađen sakramentima: umire tek nakon ispovijedi i pričesti. Sličan je komentar napisao nakon usmene informacije o događaju:

"1939. 2. srpnja noću, prisilio Josip Čokor ženu da pije octenu kiselinu. Tako pripovijedaju. Ta kuća živi bez sv. mise i bez sv. sakramenata, pa nije čudo da je podivljala."

U zapisima 1946. i 1947. godine spominje dva samoubojstva žena koje su popile octenu kiselinu.<sup>31</sup>

"1944. 4. siječnja. (...) U nedjelju, iza Bogojavljenja, pljuvali su u blagoslovljenu vodu pokvareni dječaci. Ja sam tužan i žalostan, kad doživljam takve strahote u dvadeset i osmoj godini župnikovanja. (...)

Opazio sam da djeca kupuju svaki novoizašli molitvenik, a ne mole ni s jednoga. Čudan svijet!"

U kronici Leopolda Rusan, u *Spomenici župe*, registrirane su društvene promjene kao vid narušavanja starih vrijednosti koje su u opasnosti upravo proporcionalnoj s gubitkom vjere pojedinca ili zajednice. Promjene se ukazuju kao nered i tragedija obiteljska ili svjetska (II. sv. rat). Hitler se pojavljuje u zapisima kao "Bič Božji" za kršćane i nekršćane,<sup>32</sup> kao elementarna nepogoda kojom se kažnjavaju grijesi čovječanstva.

Triedesetih i četrdesetih godina ovog stoljeća promjene u Remetama, premda ih kroničar uočava i ranije, postaju ubrzanе: niču nove vile; od seoske župe, Remete se pretvaraju u gradsku periferiju s puno više gostionica i tučnjava; pojava homoseksualaca ("jedan iz Remeta, drugi iz Dolja služi gradskoj gospodi u homoseksualne svrhe"<sup>33</sup>); napušta se narodna nošnja što kroničar tumači podjednako kao znak neimaštine, ali i "težnje za slobodom u oblačenju i oholosti";<sup>34</sup> djevojke odlaze na tečajeve šivanja; po kućama se ne moli - od 41 kuće, III. i IV. razreda, samo se u jednoj moli; kupuju molitvenike, ali ne mole iz njih; sve više obitelji uopće ne dolaze u crkvu, ali

<sup>31</sup> Leopold Rusan, Spomenica župe Remete: 1946. god. str. 157. i 1947. god. str. 164.

<sup>32</sup> Leopold Rusan, Spomenica župe Remete: 1941. "U lipnju su počeli prelazi s pravoslavlja i židovstva." (str. 112.) O Hitleru zapisuje 1938.: "Deutsches Reich vodi Führer po imenu Adolf Hitler koga bi nazvao zloduh, strašan zloduh. U jesen je uništio Austriju, a sada Čeho-Slovačku. Progoni kršćanstvo, a posebno katoličanstvo. Za Židove je upravo bič Božji." (str. 83.)

<sup>33</sup> Leopold Rusan, Spomenica župe Remete: 1939., str. 82.

<sup>34</sup> Leopold Rusan, Spomenica župe Remete, 1943. str. 133.

oni koji ne dolaze u crkvu, dođu lijepo obučeni kad se u Remetama daje kino predstava;<sup>35</sup> svaki deseti, zapisuje Rusan, jedva zna točno "Oče naš!"; dobro su posjećene poučne pučke kazališne izvedbe i proštenja.<sup>36</sup>

Leopold Rusan izrazio je duboku ogorčenost, upravo protiv proštenja, u *Spomenicu* je unio 1938. i svoju prepisku s Kaptolom u povodu organizacije narodnog proštenja na Kaptolu.<sup>37</sup>

U kroničarskom karakteru *Spomenice župe Remete* miješaju se i prepleću svojstva dnevnika zapisa autora, granice između individualnih i kroničarskih zapisa nisu i ne mogu biti čvrste. 1931. godina započinje kontrastom zbilje i očekivanja:

"*Siječanj* 1. Staru smo godinu završili propovjedu, večernjom i s "Tebe Boga hvalimo", a Nova, koja nam bila sretna, osvanula u kiši i blatu. - -  
*Siječanj* 2. Na obzorju se pokazala prekrasna duga."

Ponekad, ni malo neobično za osobne dnevničke zapise, zapis djeluje gotovo nestvarno: "1919. Rujan, 5. Zaboravio ići pokopati jedno dijete (Stj. Kosa) u Gračanima."

Voditelj kronike u kojoj se očituje i priroda dnevnika zapažanja, zapisuje 1944. godine s izrazitim smislom za nabožnu sferu čudesnog i neobičnog: "5. kolovoza krstio sam u pet sati popodne dijete Ivana Zlatka Kovačića, rođen 28. srpnja 1944. u Gornjem Bukovcu. Kad sam počeo obred, djetesce je sklopilo ručice na molitvu i naslonilo na bradu. Da li je to kakav znak ili je to slučajno, pokazat će život. Po kumovima sam to poručio roditeljima."<sup>38</sup>

Leopold Rusan, pažljivi promatrač života župske zajednice u Remetama, ne propušta zabilježiti, znači i osmisliti proživljeni život i svoj dušobrižnički rad kojim je obuhvaćen nabožni i svjetovni život župljana. Njegova su zapažanja rezultat nabožne književne kulture koja se u

---

<sup>35</sup> "1944. 29. kolovoza. Kino ne bi više nigda dopustio, jer u nj' dolaze od kuće svečano obučeni koji ne dolaze u crkvu. Kraj vratiju pobočnih našao tintenom olovkom i velikim slovima: POP. Tako naša mladež." *Spomenica župe Remete*, str. 145.

<sup>36</sup> Leopold Rusan, *Spomenica župe Remete*, zapisi: 1939., 1941., 1943., 1944., 1947. str. 81., 108., 132., 133., 145.

<sup>37</sup> Leopold Rusan, *Spomenica župe Remete*: 1938. str. 72–73. "Dobio dopis od centrale K. A. br. 576/38. da će na Veliku Gospu biti narodno proštenje na Kaptolu. (...) da objavim u crkvi: - da dođu u narodnim nošnjama, - da će biti izabrana i nagrađena najljepša narodna nošnja mladenaca sa sela. Predvest će se i narodni plesovi. (...) Na ovo sam odgovorio slijedeće: Gotovo svi dušobrižnici borimo se protiv narodnoga proštenja, a vi ih nastojite propagirati i obnavljati. To me buni. Ja sam nesretan zbog proštenja u svojoj župi. Ako na drugi način ne dobijemo ljude u crkvu, onda smo propali, onda jao našoj sv. Crkvi i narodu hrvatskom. Dodatak o narodnim plesovima još me više smeta. Ljudi dragi, kamo to vodi?! Promislite! Promislite! Zar ćemo tako spasavati vjeru, narod i čudoređe? U Remetama, 4. kolovoza 1938. župnik Leopold Rusan."

<sup>38</sup> Leopold Rusan, *Spomenica župe Remete*, str. 144.

svakodnevnom životu očituje kod vjernika u različitim prilikama pa i u trenucima umiranja, što kroničar zapisuje s udivljenjem prepoznavanja zajedničkog duhovnog obzora: "1921. Listopad, 3. pokopana djevojka Elizabeta Cvetko koja je pred smrt svojim govorila: Pustite me, mene Marija zove! Ide velika procesija! Moram i ja ići k Mariji. Idem doma! Idem doma! Dobra je djevojka bila, pa je evo i lijepu smrt imala."

Ljudi koji su skrenuli s ispravnog životnog puta, proživljavaju strah od Božje kazne: "1930. 18. srpnja došao u župni ured alkoholičar Ivan Šiftar koji od posljedica alkohola trpi na strahu da je vidio pakao i đavole."

Kroničar bilježi ponekad i čudesna izlječenja i pomoć koju je vjericima ukazala Majka Božja Remetska:

"1930. Lipanj 27. Gđa Arpaš iz Kutine, poslala po svom djetetu jedan oltarnik, jer joj je Gospa Remetska izmolila to dijete. Dječak je star oko devet godina."

"1919. Kolovoz 24. Trgovac Hinko Turk iz Zagreba (Reinerova ul. 9) došao obaviti svoj zavjet. U jesen 1918., imao je upalu pluća iza španjolske bolesti. Liječnici su izgubili nadu, a na nagovor neke stare žene u dućanu, njegova žena učinila je zavjet Gospi u Remetama, a on na čudo sviju ozdravio."

Književna tradicija pisanja o čudima očituje se i ovdje u iscrpnom navođenju podataka kako bi se potvrdila vjerodostojnost čudesnog; u prvom primjeru javlja se '*dječak od devet godina*', upravo se brojem devet izražava i potvrđuje mističnost nadnaravnog posredovanja, dok u drugom slučaju starost '*na nagovor neke stare žene*', ukazuje na vjerodostojnost prvog nagovora na zavjet. Časna starost začetak je čudesnog zbivanja. Stara žena i dijete (djetinja i staračka dob predstavljaju, u različitim religijama, sastavnicu toposa srednjevjekovne književnosti, to su donosioci spasa<sup>39</sup>) u ovom slučaju javljaju se odvojeno u istoj funkciji spasenja i njegove potvrde, posreduju u pouci i mističnosti zbivanja u zapisima o čudu Majke Božje Remetske o čijim se iscjeliteljskim moćima pričalo u dućanu trgovca Hinka Turka u Reinerovoj ulici 9. u Zagrebu 1918. godine kao o jedinjoj nadi.

Leopold Rusan registrira pjesmu zahvalnicu Majci Božjoj Remetskoj koju je primio poštom 1953. godine; pjesmu (koju je napisala "u Zagrebu u maju 1953. vjerna štovateljica I. P.") prepisuje u cijelosti.<sup>40</sup> Marom kroničara koji odano služi svetištu u Remetama, Leopold Rusan pažljivo prikuplja i zapisuje sve što potvrđuje slavu Gospe Remetske, ali i sve što narušava uzvišenost mjesta i života remetske župe. Odanost njegova služenja svetištu i župljanima, ogleđa se u mnogim zapisima: u izboru događaja i književnoj organizaciji pojedinosti, u reakciji kojom iskazuje izravno ili neizravno

<sup>39</sup> Ernst Robert Curtius, *Evropska književnost i latinsko srednjevjekovlje*. Prev. Stjepan Markuš, MH, Zagreb 1971., str. 108. (Topika. Dječak i starac.)

<sup>40</sup> Leopold Rusan, *Spomenica župe Remete*, str. 213.

osobni odnos prema ispričanom zbivanju, odnos određen prije svega brigom za sakralizaciju profanog života. U svakodnevnom životu Leopold Rusan prepoznaje i odčitava čudesne znakove, sakralne poruke kao npr. spomenuto već sveto umiranje pobožne djevojke ili čudesni znak prilikom krštenja djeteta (sklopljene ručice), ali isto tako registrira potresen šokantnom promjenom u Remetama: djevojka ga pozdravlja na cesti (1943.): "Dobro jutro!" (dok zapis nastaje kasnije u kolovozu 1944.), umjesto "Hvaljen Isus". Uzbudljivo je čitanje Rusanove kronike: *Spomenice župe Remete*; nakon njegove smrti, nije se više našao nitko tko bi vodio kroniku župe, čini se kao da više nitko i ništa nije zapažao!

Na kraju svake godine u *Spomenici* se mogu naći podaci o prodanim primjercima katoličkog pučkog nabožnog tiska, o broju pretplata i prodanim primjercima. Drugo je pitanje, međutim, u kojoj se mjeri štivo čitalo tj. da li je pouka stizala onima kojima je bila namijenjena.

Kad je primijetio da djeca kupuju molitvenike, ali ne čitaju, ne mole iz njih, Rusan je to i zapisao s ne malim čuđenjem, kako sam prethodno spomenula. Jeadn od prvih književnih izraza sumnje da li upućena informacija stiže do adresata, našla sam u pripovijetci Augusta Šenoa kojoj nisam zapamtila naslov: pisac nalazi u sobi ostarjela župnika hrpe nerazrezanih godišta "Danice ilirske" na koju je bio pretplaćen.<sup>41</sup>

Kao što je o svojoj župi i svom radu ostavio kroniku, *Spomenicu župe Remete*, tako je za najširi sloj vjernika ostavio knjižicu u ediciji *Jeronimske pučke knjižnice*: "Gospa Remetska. Najvjernija majka hrvatskog kraljevstva" u povodu proslave tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva (1925.). U poglavlju: "Čudesa Gospe Remetske"<sup>42</sup> objavio je prijevod egzemplja iz knjige isusovca Laurencija Hrisogona: "Svijet Marijin", koji spominje crkvu Remetsku i čudo iz 1515.:

"Na Veliku Gospu 1515. godine, navalio je medvedgradski kastelan Matija na samostan remetski i tom zgodom ubio jednog kmeta. Samostanci su se proti tome pritužili, a on se zakune da će za četrnaest dana sve što je samostansko porušiti. Nasilni taj čovjek bio bi to i izveo, ali dan prije nego što se navršilo onih četrnaest dana, zaklan je bio od svoga sluge. Očita kazan Božja!

Zbog toga događaja, pavlini su još više govorili o Mariji i sve više svijet pozivali remetskoj Gospi. I doista svi koji su potrebni, dolazili bi

---

<sup>41</sup> Na terenskom istraživanju u Cerniku kraj Nove Gradiške, 1987., snimila sam kazivačicu koja je kupovala u crkvi poučni nabožni tisak, premda je bila nepismena: "Ne. Ne čitam, znate, ja to kupim da se to proda. (...) I ja sam nos'la. I ko ne zna čitati. Ne znam ni ja! Kupim i ja! Zašto da to ostane u crkvi, da se to vraća, daj pedeset dinara, onda je bila on žuta vel'ka."

Divna Zečević, *Prošlost u sadašnjosti. Popularnost pučkog književnog mišljenja*. Osijek, 1991/2., Mala teorijska biblioteka 42. str. 290.

<sup>42</sup> Leopold Rusan, nav. djelo, str. 20–26.

u Remete na poklon Mariji, a Ona je pomagala nevoljne. Koje onda čudo da je sve počelo govoriti o *Čudotvorci Remetskoj!*<sup>43</sup>

Jedno od najranijih čuda Gospe Remetske, kažnjavanje nasilnika koji je napao samostan, upravo na dan Velike Gospe, što potencira svetogrđe, ubio kmeta i izrekao prijetnju, pokazuje da broj od četrnaest dana nije mogao proći bez kazne, jer je to sveti broj koji se sastoji od dvije sedmice (7+7), stoga "dan prije nego što se navršilo onih četrnaest dana, zaklan je bio od svoga sluge". Sluga nasilnika pretvara se u slugu Božjeg, u izvršitelja vrhunaravne pravde.

Nakon zapisa o čudu, slijedi komentar pripovjedača, metatekst čuda, neka vrst sažetka u značenju: *nije čudo što se nakon takvog čuda počelo govoriti o "Čudotvorci Remetskoj"*. Bez metateksta, tekst o čudu bio bi nepotpun, njegovo značenje dopire smislom do šireg značenja, naime, nije čudo kad ljudi vjeruju u čuda. Leopold Rusan u svom kroničarskom radu, *Spomenici župe Remete*, pokazuje da su čuda u svakodnevicu latentno prisutna. Upravo je to i smisao njegova metateksta uz zapis jednog od najranijih čuda Gospe Remetske.

Među prvim zapisima (1916.) u *Spomenici*, koji se odnose na njegov dolazak u župu Remete, nalazi se opaska u kojoj se prepleće osobno zapažanje i nad-osobna idealizacija nošnje, izraz kolektivne idealizacije, kojemu je kontekst mišljenje o "prvotnoj", "izvornoj" čovjekovoj neiskvarenosti. Briga svih pučkih pisaca trajno je, sve do danas, usmjerena protiv ženskog kićenja kao uzroka propasti porodice i čitavog društva.

Mišljenje da je nošnja "prvotno" neiskvarena samo je segment arhetipske slike o "prvotnoj" čovjekovoj čistoći i neiskvarenosti; u propovijedima 18. stoljeća, propovjednici su vatreno i s ogorčenjem upućivali svoje suvremenike na čisti uzor "prvotnih" pravih i ispravnih kršćana, za razliku od tadašnjih (sadašnjih) grešnih kršćana koji su to samo po imenu. U osnovici takvog mišljenja leži arhetip izgubljenog raja. Tako je i narodna nošnja bila "prvotno" neiskvarena ženskim kićenjem, jer "prave" i prve kršćanke nisu bile podložne taštom kićenju:

"Narod je uz rijetke iznimke čist i uredan, čemu u mnogome doprinosi narodna nošnja ali koja uz prekomjerno kićenje gubi prvotno obilježje."

Kronika Leopolda Rusana: *Spomenica župe Remete* primjer je književne vrste koja ne pripada samo ranom razdoblju hrvatske književnosti, nego nastaje sve do danas kao odgovor na praktične i književne potrebe objedinjavanja svjetovnog i nabožnog života vjerske zajednice; to se objedinjavanje trajno provodi u sferi pučke književnosti, otuda proizlaze arhaični književni postupci i arhaične književne vrste.

---

<sup>43</sup> Leopold Rusan, nav. djelo, str. 22.

## RAZGOVORI U REMETAMA I O REMETAMA (Izbor tekstova)

### Remetsko zvonce

1. "Dr. Antun Sović pripovijeda predaju o remetskom zvoncu. General pavlina došao iz Rima, a zvonce samo zazvonilo, pa se je preplašio. Kad su mu samostanci otkrili da se netko mora seliti na drugi svijet, dade on konje zapreći da ne bude svjedok.

Kad su konji stigli na brijeg gdje su Čokori, preplaše se, a general padne i ostane mrtav. Od toga dana je križ gore na brijegu."

(Leopold Rusan, Spomenica župe Remete, 4. listopada 1917.)

### Sfrkani coprnjak

2. Ja znam dolje kod svojih roditelja, imali smo suseda, isto coprnjak prav. Njega je vrag med ove (gitre) sve zmotal. To je istina, ja sam bila mala, još tome šezdeset godina ima, jedno pedeset osam, kad smo se mi djeca išli točno nadgledavat. On je isto bil coprnjak i onda je imal ovak gore gitre, dosta guste, ko za balkon, gore išel u kuću, ovak visoko štenge. I on je bil sav sfrkan unutra, glava, sve sfrkano u gitrama.

Vrag ga je sfrkal, jer je bil isto coprnjak, isto, kaj sam vam zadnji put rekla.

- U Remetama? (D. Z.)

Da, tu u Remetama, tu dolje. Tu odmah, evo Remete, ulica. To bil naš sused, znam, mi smo ga se tako bojali. Moji su jako, jako i dobri š njim biti i dobri, da vam je, krave su dojili. Uvijek smo imali velike dvije krave semenitalke, one velike znate, jer smo mljeko nosili u grad. Prije po kontama, znate, se nosilo. I tak, onda uvijek je moralo bit mljeka.

- Da li ga je netko vidio sfrkanog? (D. Z.)

Je, je, kako da ne, kako da ne, gospođo, videli! Pa su išli ljudi, jedva jedvice su ga otkrkali, ruka ni jedna strgana, sav je sfrkan bil.

To su vam guste, guste, ma evo, sad je ta kuća, nije dugo, srušena, nova nagrađena, prodano to je. Svi smo se, on je imal s vragom posla i ove coprnice s vragom imaju isto, one vidite na križajnu, one plešeju, plešeju, na križajnu. Tko naiđe na njih, slučajno muški, i onda ih mora nositi čak do Slejmena, oko potokov, sve.

- Da li ih je vidio tko kako nose? (D. Z.)

Kako da ne! Vidi po noći onaj koji nosi, ali ne sme reći. Može reći, ali kad "Zdrava Marija" odzvoni, onda one imaju svoju moć, onda mora biti u kući. Ako ih prepovije, znate, ako ih ne prepovije, onda, ovaj, opet strada, onda se ne ufa ići nikud. Ja znam, koliko moj kum pokojni, kak da ne, on je tak zmučen bil, na Mirogoju on je radil. Pripovedal i psoval i sve, kaj bi išel ubiti, ali one veliju:

- Ako ćeš prepovedati, mi ćemo te...!

Gotovo. Gotovo, kaj vi mislite, kaj su to bile prave, prave. Bilo je prije, bilo. Sad, čujte, toga nema toliko, koliko se ja sjećam, to je stvarno bilo.

- Tko ih je mogao vidjeti? Mora li čovjek biti čist i dobro živjeti? (D. Z.)



Čujte, znate šta, može ih vidjeti, može ih vidjeti tko bi naišao, znate, jer one vam ne možeju svakomu. Evo, gospođo, vjerovali ili ne, ja vam pokažem tu vrt svoj, i sestra ima blizu mene. I bila dolje jedna suseda, prava živa coprnica, jer ja sam njoj rekla u oči:

- Vi ste coprnica! Vi ste si muža ocoprala! Vi ste, ona njega uvijek s jednom krpom... I ona je zbilja stvarno mladoga uzela i svašta bilo je.

- Bila je starija od muža? (D. Z.)

Ma da, i svašta! I sad, ja imala, znate kaj, ona bi bila rajše mene i muža. Meni nije ništa mogla, ja sam svetu vodu imala i bacala sam i nije mi mogla ništa, inače nas bi bila dala, da je mogla, zlo se može napraviti. Ja nisam mogla jaja kokošnjeg pobirat v zemlje, koliko ona postavljala. E, kad ona umrla, kad ona poboljela, ni bila dugo bolesna u krevetu, više jaja nema. I moja sestra pronašla u vinogradu, ja po vrtu dole.

- Kakva jaja? (D. Z.)

Jaja od kokoši. To nisu jaja možda od životinje kakve, bumo rekli zmijske koja vu zemlji živi, to su jaja kokošinje po četiri-pet, kad sam ja kopala, to ovak bilo duboko i tih jaja je bilo... Ja sam odmah rekla mužu:

- Gledaj, kaj su sad ova jaja? Zašto?

I sestri isto, isto tako. Ja sam imala vrt dole, a ona ima vinograd gore. Mi smo tolike jaja. Reko, zakaj sad nema jaja, veli, od kad je ona umrla, vidite? Može se, gospođo, može i bilo je. Ona uvijek, one oči! Ja sam njoj rekla v oči:

- Vi ste coprnica, ali meni ne možete ništa, jer ja vjerujem u Boga, ja sam jača, jača, jača, ja vam nadvladam vašega vraga, sam rekla, ozbiljno! I onda, ovaj, ali se ona nije uvrijedila. Nikada se nije uvrijedila, samo onak se pod nosom podsmijala. Nije rekla, kak ti možeš to reći, i ovo i ono.

Kako da ne, hodale su, čujte, koliko su ih videli ljudi po noći, tam gdi su prale po potokima i sve. One su vam se samo sakrile i sagnule.

- Kako je muža sebi zacoprala? (D. Z.)

Joj, da vi znate! Ta ista, ona je toliko metala, ja sam bila još mala, djeca, mi smo svako jutro gledale: - Joj, gledaj, kod strine, već je čašice postavljene, ovako crna kava, čašice, to znate. I on je bil puno mlađši od nje. Jedan je bil, jedina, i roditelji nisu dali to uzeti i nisu. I on si je spremil i otišao! Al vjekovječito, ona imala jednu maramicu s kojom ga je svigdje samo brisala po čelu, ko da je znojan stalno, kad i nije bil, s tim šarala i stvarno ga je, on i nije roditelje gledal, ostavio. Više niš i nikomu. Živio s njom i ima jedno dijete i tako. Već su ono obadva poumrli i evo, vidite! Nije vam, bil brak bogzna kaki. I on njoj podvaljival i svašta, znate. I tako vam je to bilo.

A bilo je i to se moglo napraviti, zlo. I bilo je. Može, može, ja ne vjerujem u coprije, ali vjerujem da zlo može napraviti. Jer one z vragom delaju. Gospođo, vidite, ona metlu doma ostavi i muž vidi nju kraj sebe, tak da znate! Aha, muž koji ostane doma spat, ona celu noć traži kaj je nosi, nosi ju!

Evo, tu su četiri, pet-šest je znalo biti na križajnu. One su tam znale plesati, i sad, nek ide slučajno muškarac od nekud i ona njega sebi nameri i ajde, čapiju ga i nosi! I onda su nosili, kaj mislite, po celu noć ju je nosil i ujutro je bil ubit umoran i

psoval i htel ju ići ubiti i sve. Ali, one su se zagrozile: - Ako rečeš ko je, veli, odma si gotov!

Mogel je reći, ali poslje "Zdravo Marijo", van ne! Ni v jutro, ni posle večere! U kući, u kući, da! Je, je, bilo vam je to bilo! Joj, svašta, svašta!

(Kazivala: Elizabeta (Đuna) Keber, rođ. Tomašir, r. 1928. Snimila u Remetama: Divna Zečević, 3.VI.1993.)

**3.** Došla je jedna suseda i ona je uvijek strašne stvari pričala, kak su te coprnice plesale. Pričala o njima I onda vam je išo jedan čovjek dolje, tu po vino k susedu i on je prokune: - Šta tu plešete?

A one su rekle: - Hodi, hodi samo!

Kad je on došo doma, one su na njemu bile svaku noć. On nije spavo, već je njegova žena išla Svetem trim kraljom, zagovorili. Gušile su ga zato što ih je preklel i što je rekel, rekel im je:

- Jeebo vas vrag, kurve, kaj tu plešete?!

A on, rekla je ta žena, nikad nije spavo, cijele noći je, dugo mu je trajalo, dugo. Ona već nije znala, već je, svigdi su bili, i na Bistrici i svigdi. Nigdi, i onda išla k Svetom tri kralja, pa ga se nekak rešili.

Znate, one su jahale na goru, muški su ih morali nositi. Na metli jahale!

\*\*\*\*\*

Niste smeli prije coprnice reći: ta i ta je coprnica, to su bile coprnjače. Prije moraš reći:

- Kamenec je v' uhe vlijezel, dijese je Majke Bož'je dan.

Onda te ne bi čula, a drugač, ka dbi me čula i da bi me onda, znate, upropastila, one su vražje bile. Te stare coprnice su sve pomrle, ove su samo nove nekakve vračare. Kaj im je daval coprnjak nekaki, kaj im je daval jakost i novce su mu nosili i sve su prodali na placu i sve.

Imale su posebnu sreću. On je mušteriju samo s očima prešical i prodal je. Umrle su, sve su pomrle te coprnice, strašne su bile, imale su posebnu sreću, znate, na placu, jakost.

**4.** Mi smo djeca surutku za večeru i malo kruha, a ov stareši brat, kaj je bil već vrtljar na Mirogoju, njem' sir z vrhnjem. A mi mali...

- Da li je to bilo toplo jelo? (D. Z.)

To je kuhala, je, i malo mlijeka vlejala, kaj se privarilo. To smo jeli. Kruh se peko svakih osam dana. Je, zlato, to se nije ništa bacilo, ne. Jelo se je, već plesnivo bilo, u petak se obrezaval. I tak, živeli smo skromno.

(3., 4. Kazivala: Katarina Čokor, rođ. Bartolić, r. 1924. Snimila u Remetama: Divna Zečević, 4.XI.1992.)

5. - S koliko ste godina počeli teško nositi? (D. Z.)

Ja? Sa pet godina! Gospođo sa pet godina mi je mama svezala vrećicu krastavcov na glavi, a bilo vam veliko kamenje. Ja išla i spala, spala, spala. Pešice na Dolac! Sva sam se razbila uvijek, kak mi se spavati htjelo, a krave dvije sam vukla i pokojna ta baka. Kad još ni svaka kuća imala krave, mi po dvije velike. Onda nas ta baka pokojna veli, odi idemo, smo k šumi dopeljali kravice. Onda smo od agacije ono žuto i od kestena hranile kravice i po grabama vukle, nije bilo trave ni vodice, da, da!

- Pet godina? (D. Z.)

Mala, mršava, da vidite slike kakva sam bila mršava! Je, je, pješice. A mleko sam nosila mala, s bratom. Najprije smo dijelili od Zelenog brijega tu gore di je bolnica, skroz Nova Ves, Šubićeva dole, pa skroz Glavni kolodvor, Matica hrvatska. U Ilici nam bilo Dom obrtnika zadnja stanica. Svaki dan, da. Snijeg je bil toliki! Tuneli, tuneli, i nosili smo mlekeco to, a smrznuti svi, je! Da ste bar bili obučeni! Ništa! Ništa! Na pol goli, bos i dobili za jedan perec stari i strgani. Na Mirogoju di vam se sada vijenci prodaju, tu jedna starica prodavala perece, tu smo si perece kupili, već stari, stari, aha, da, da! Pješke! Nema tramvaj, ni nikud! Nikud, nikud, ništa! Tramvaj treba platiti!

Morali smo raditi. Da bi spali doma! Ma kakvi! To je svaki imal svoj posel. Ja sam svaki dan morala nanositi od crkve, vu onaj brijeg gore dvjesto litri vodice!

I kravice su došle doma, ja im nis dala piti koliko su htjele, gospođo, nisu i onda lepo, ovaj, nisam sim već mogla nositi vode, bila sma ovakva (pokazuje mali prst).

On (otac) dojde: - Jesi ti, dete, kravice napojila?

- Jesam.

A kad je on počel njim nositi, kad su one počele škaf po škaf, samo su išle: got, got, ja bi je bila pretukla. Reko, sad je, vodu su mi svu popile, opet nosit! Kaj vi mislite, kakva to muka bila!

- Otkud ste nosili? (D. Z.)

Od crkve! Od crkve! Još je sad onaj zdenec gore, to onaj breg. Ovako je brdo, ići gore (pokazuje dlanom veliku strminu), još sam nosila škaf na glavi i kanticu u rukici. Zato vam morem reći, uvek sam se mlada oženila i rekla sam župniku da sam se radi krav oženila. Hoćete da vam to pričam sad?

Zamislite si, mi smo putovali i onda mi reko župnik da zakaj sam se tak mlada udala?

- Koliko ste imali godina? (D. Z.)

Imala sam šesnaest, u sedamnajstoj godini. Onda sam rekla:

- Radi krav!

- Kakvi kravi, veli on, kakve krave, kakve krave?

On mislil da meni se okrenulo.

- Žive, velečasni, krave. Znete kaj su krave žive?! Ne daj mi je Bog nikada pri mojoj kući!

- A zakaj?

- Ja sam se tak namučila od pet godina, od kad pamtim. Kak sam se ja mučila, vode nije bilo, trave nije bilo po šumi, gospođo, po šumi smo brali, nije bilo trave kak sad.

Onda se on smijal do suzi. - Radi krav, reko. Kad sam se oženila, ja kravu ne bum, reko, imala pri svojoj hiži! (Smije se.)

(Nakon stanke) A muž si želel kravicu, on si uvek želel kravicu! Ja sam zbog nje otišla! (Smije se.)

Mučili smo se, jako, jako, jako, jako smo se mučili mi djeca!

- Koliko vas je bilo djece? (D. Z.)

Tri. I brat pokojni. I dvije su umrle male, tek je mama rodila. Prije su vam žene tak imale. Joj, ja kad nemrem ovak po noći da ne spavam, onda koliko se sjetim starih žena jelda, već djeca poumrla!

Onda stvarno, ja ne znam, mučili smo se, jako mučili. Joj, kad se ja sjetim muke svoje, od kad pamtim, od kad pamtim, morala sam radit. Makar u školu, a to nije niko pital! Ić' u grad, v školu ne ić', malo ko!

Brat je išo, on je za trgovca. Ko bi nas pustio! Da vi ste kak god znali, ne, vi bi se pokvarili v gradu. Žensko dete ne sme u grad ići i gotovo! I to se govorilo. Niti govora, ne! Doma krave vući i doma delaj i tak da!

(5. Kazivala: Elizabeta (Đuna) Keber, rođ. Tomašir, r. 1928.  
Snimila u Remetama: Divna Zečević, 3.VI.1993.)

## **6. Car Josip u Remetama**

Car Josip je svoje mame znal govorit da ju buju svećeniki nasamarili. Josip je bio sin Marije Terezije, a ona je njega smatrala bezvjercem. Ali on je bil pošten čovjek, on ti je htel Hrvatem dati slobodu. Onda Josip, kad je čul kaj fratri delaju, pak je došel v Zagreb i onda batinu v ruke i v Remete. I tam, kad zgodna žena došla dete nakrstit, nije se vratila, nije se vratila niti kuma niti dete, nikada. Fratri su š njom imali posla. Imali su jednu tamnicu, kao žrtvu su je tamo bacili, da je ne izda.

U Remete je bil došel neki fratar iz Olimlja, Pavao Hegerer se je zval. Tamo je bil gvardijan u samostanu u Olimlju, prije nego je došel u Remete. Onda car je Josip znal kaj se to događa, dočul je, pak je došel u Zagreb lično, nenajavljeno. Došel je u Gornji Grad, u svoju rezidenciju, obukel se u civil i u Remete pješke da se uvjeri šta je gore. A on se predstavil kao bečki arhitekt, da je zadužen gradit jedan samostan, pa da ide po čitavom svijetu, koji mu se god samostan bude dopal bolje, da bu toga on projektiral. Došel u Remete, pita on toga gvardijana: - Vi ste ovdje?

- Jesam.

- Dajte mi pokažite ćelije gdje fratri obitavaju, sve prostorije mi pokažite, možda mi se bude sviđalo da ja tako projektiram.

Onda, kad mu je sve ćelije pokazao gdje fratri obitavaju, onda ga pita: - Što je to dolje?

- Dolje je podrum gdje si spremamo zimnicu, i tako dalje.

I tako dopeljal ga u jednu praznu prostoriju, samo su bile neke prazne kištre unutra. To vam je prva prostorija.

A car je imao batinu pak je tako po zidu kucal: - Što je ovdje, nešto mi se čini da nije puni zid? - Tu su jedna vrata bila prije koja mi nismo trebali, pa smo je... A bila su samo zamaskirana, a to je nutra bila grobnica.

- Dajte vi meni ta vrata otvorite.

Veli gvardijan: - Čekajte, odmah idem po ključ.

Onda on poše po ključ, cara zaključa. Car čeka. Njega više nema. A gore na zidu podrumskom bila jedna mala rupa i prebijen pleh na njoj kao neki prozor. Onda car, kad je videl da je nasamaren, onda si je te kištre složil pak je stal na nje, pak je gledal van kroz taj mali prozorčić. A onda jedna žena išla po cesti. On je zove: - Kuma, kuma, dođi ovamo!

Ona pogleda po prozorima na samostanu, ali ne vidi nikoga na prozoru: - Ko me zove? Onda se vratila, pa je išla bliže samostanu. Onda je primetila da to ide glas ravno iz zemlje. Onda se sagne: - Ko je, što me zoveš?

- Odi, kuma, u Zagreb na policiju, reci da je car Josip u Remetama, u podrumu u zatvoru. Javi na policiju.

Baba skoči dolje po cesti, još ni tramvaj vozil. Znae da je dolje daleko na Novu ves i još policija dalje od Zvezde. Došla dolje. Kad se na prvog plicajca namerila veli: - Čujte, kaj vi tu delate, car vam je v reštu, pelice gore.

Nije rekla podrum, neg pelice. Oni su mislili, ah, baba šenula umom. Onda su je peljali na stanicu pred šefa. Veli: - Čujte, tak i tak... Ona šefu povijeda. Onda ništa, neg konjica policijska i u Remete. Opolili samostan, i zaista car je nutri. Oni su pitali na Gornji grad, oni su znali da je car došel. Jutro otišel, sad ga nema.

A taj lopov Hegerer, on je imal neku pilulu otrovnu, to je mam progutel i mam je crkel, kad je videl da su oni došli, a ostale sve fratre je dal Josip objesiti. Na svakom kostanju su dva fratra viseli. I onda ti je car Josip sve fratre stiral iz Lepoglave i Olimplja.

Ovu babu je car nagradil. To ti je bila jedna Fabačeva iz Bukovca. Onda se stari Puntijar od nje oženil. Njenu kčer je zel. Zato ti od toga potječe Puntijarova bogačina.

(Kazivač: Stjepan Rožman, rođ. 1900. Gornja Bistra. Istraživač: Nikola Bonifačić Rožin, zapisao u Gornjoj Bistri 1969.)

Divna Zečević, Usmene predaje o Seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice. Godišnjak: "Narodna umjetnost", Zagreb 1973., knj. X., str. 25–26.

## 7. Kuga u Remetama

To je bilo pred nekoliko godina. Jen kumek iz Remeta vozil je drva kući. Dež je padal i bilo je zima. I preko ceste najde jednu lepu tru. Onje digne i baci na kola i kaže: - To će biti dobra trta kada budem trebal kaj š njom svezati.

I on dojde kući i baci trtu na peć, nek se suši.

Ujutro se on i njegovi staneju da ideju zornici kod Majke Božje Remetske. Oni se oblaćiju i s peći se javi jedna devojčica da i ona ide š njima zornici. To je ona njih probala je l' su dobri ljudi. A običaj je da se oko Božića svaka sirotinja nadeli i pomogne. Oni su se jako začudili otkud se tamo stvorila.

A ona im kaže da im puno hvala kaj su ju bacili na peć da se osušila jer je bila jako mokra. Sad su oni znali kaj je to na peći, da je to nekaj velikoga. I ona im kaže neka ju prebace preko Savskog mosta, a da će ona dalje sama iti. Reklo su joj kak će tako gola, jer je imala na sebi samo jedan pas preko trbuha. Ona im je rekla dane brineju, da njoj ni zima.

Kum se ni imal vremena ni prekriziti od čuda. Zel je kola i konje iz svoje štale i del malu na kola. Hitil je preko nje rubec da ljudi ne vide da je gola. Bilo je još mračno kad ju je vozil preko Zagreba. Putem mu je ona rekla:

- Za ovo kaj ste me na peći sušili i kaj me vozite, sedam godina vam dajem da budete mirni, ne bu vas nikakvo zlo poklapalo. A sutradan ćete čuti kaj će biti u vašem selu.

Kum je vozil kola i šutil i mislil da l' to bude istina. Popelal je malu prek Savskog mosta. Ona je tad sišla s kola i ostala stajati na mestu dok je on prešiel nazaj prek mosta u Zagreb. Ni videl kam je ona otišla. Kad je došel doma, pripovedal je svojim kaj mu je mala rekla.

I sutradan su čuli kak je sve u Remetama ginulo: kokoši, pilići, svinje, telići. A samo kod njih niš ni bilo nesreće. Mogli su svega nositi na plac u Zagreb.

Sad su oni znali da je ona trta bila kuga. Oni su još i danas u strahu, nećeju to pričati svakomu, pa to je nesreća, došlo bi na mene i na vas da se priča.

(Iz knjige: Ljiljana Marks, Vekivečni Zagreb, zagrebačke priče i predaje. AGM, Zagreb 1994., str. 85–86. Zapisao: Nikola Bonifačić Rožin, rukopisna zbirka: Bijeli Zagreb grad (1960.—1980.)).

## 8. Leopold Rusan: Spomenica župe Remete

*(Ulomak iz zapisa za 1939. godinu)*

1939. godinu smo počeli običajno, pa molimo Boga da nas u njoj blagoslivlje, pomaže i vodi. Za mjesec siječanj nemam drugo što zabilježiti osim da je na dan klanjanja bio rekordni broj sv. pričesti: 777 (baš tri sedam)!

U župi su počeli harati domaći provalnici. (U Donjem Bukovcu: Ivan Šorman, a u Remetama Ivan Leskovec Jurjev, Matija Mezin i Stjepan Komerlin).

Na Novu godinu sam oglasio da djevojke mogu pribosti gore svoje pletenice, koje se nijesu udale, a susreću poruge. Učinio sam to, jer su mnoge govorele da se nigda udavale, kad ne bi morale nositi pletenice pod stare dane. To je cijela župa pozdravila, a šest djevojaka diglo pletenice.

10. veljače umro sv. Otac Papa Pijo XI.

14. veljače služio sam zadušnice za ispokoj njegove duše, uz asistenciju otaca Franjevacu. Uz djecu, bio je priličan broj odraslih.

Od 15 do 24. veljače, zamjenjivao me je p. Anzelmo Banić (moje kumče), jer sam bio u krevetu. Preporučio sam molitve za sretan izbor sv. Oca. Kad sam u Gračanima pitao djecu, našao sam da od 41. kuće (II. i IV. razred) mole u jednoj kući, a ta je Mate Haramije iz Gračana, gdje to vodi njegova punica Kata ud. Bošnjir.

Kakova vlada ravnopravnost u Jugoslaviji evo mala ilustracija. U lugarsku školu (Sarajevo) primljeno je 52. Od te 52: pravoslavnih 46; muslimana 4; a katolika 2. A što je tekar drugdje i na svakom koraku?!

2. ožujka tj. na prvi dan izbora, dobili smo novog sv. Oca Papu u osobi državnog tajnika, kardinala Eugena Pacellia, pod imenom Pija XII. Kako je cijeli katolički i nekatolički svijet (osim Sovjetske Rusije) toplo komemorirao smrt Pija XI., tako je srdačno i oduševljeno pozdravio Pija XII. Bog nam ga poživio!

U nedjelju 26. veljače smo prikazali križni put za sretan izbor, a u nedjelju 5. ožujka za sretno vladanje novog sv. Oca.

12. ožujka, križni put prikazan da nitko u župi ne ostane bez korizmene sv. isповijedi, a da se ne nađe duša koja bi se usudila pričestiti svetogrdno.

Žalosne sam stvari čuo, a te su da jedan iz Remeta, a drugi iz Dolja služi gradskoj gospodi u homoseksualne svrhe. Kolika je pohlepa za novcem i želja za lagodnim životom, to je, na užas i strah, za vjerovati.

U Remetama i D. Bukovcu, pojavila se bjesnoća na psima. U župi je previše pasa. Ne znam što hoće s tolikima.

Završio sam skupljanje pretplatnika za glasnike sa slijedećim rezultatom: Srca Isusova 212; Sv. Josipa 8; Sv. Ante 6; Gospina krunica 1; Kat. misije 11; Naša G. Lurdska 3; Sv. terezije 3; Kat. Tjednika 1; Hrvat. Stražu se proda svake nedjelje oko 45 kom., a Kat. Kalendara S.I. rasprodano 161 kom.; Misijski 10 kom. Toliko o katoličkoj štampi.

Prije 20. godina tj. godine 1919. dolazilo u župu: Gl. Srca Isusova 110; Sv. Josipa 25; Naša G. Lurdska 3; Sv. Ante 5.

Za mjesec veljaču sam zaboravio spomenuti da je Škola narodnog zdravlja s Higijenskog zavoda, ovdje održala predavanja, i to 8. veljače: veterinar o bolestima svinja i goveda, a liječnik općenito o bolestima, a na koncu je bio film o naprednom gospodarstvu.

10. veljače, liječnik o griži i tifusu, a agronom o đubrištima i higijeni, zahodima, a na koncu film o širenju i liječenju tifusa.

15. veljače samo za žene o porođima i njezi dojenčadi.

18. veljače o tuberkulozi.

Od liječnika sam tražio zaštitu ćudoređa, ali sam opazio da se na to pazio. Agronom je udario oštro po bijeloj kugi.

15. ožujka nestalo je Čeho-Slovačke. O tom će se naći u povijesti dosta, pa neću o tom pisati. Česi su zadali kroz svoju povijest jada sv. Crkvi, za prevrata su srušili u Pragu kip Gospin, a podigli Husa, pa je Gospodin ponizio narod. Deutsches Reich vodi Führer po imenu Adolf Hitler, koga bi nazvao zloduh, strašan zloduh. U jesen je uništio Austriju, a sada Čeho-Slovačku. Progoni kršćanstvo, a posebno katoličanstvo. Za Židove je upravo bič Božji.

19. ožujka smo prikazali križni put, da bura koja hara svijetom, po zagovoru sv. Josipa, poštedi hrvatski narod. Sv. Josip je zaštitnik Hrvatske, ne zaboravimo na to, ali ne zaboravimo na to da nas ne će spasiti prazne riječi o hrvatstvu, niti kakve organizacije bez Boga, već vjera katolička i život po njoj.

U mjesecu rujnu prošle godine sam dozvolio Hrvatskom seljačkom pjevačkom društvu "Frankopan", da uči pjevati u Domu. Učinio sam to radi toga da ih držim kod crkve i otupim eventualne oštrice protiv vjere i svećenstva. Da li sam uspio, pokazat će budućnost. Plaćaju čišćenje, rasvjetu potpuno, a za stanarinu mjesečno jedan dinar i za porabu harmonija jedan dinar, o čemu dobivaju svaki mjesec potvrdu, da priznaju župnoj nadarbini vlasništvo.

Ravnopravnost u Jugoslaviji, neka rasvijetle slijedeći brojevi:

Ministarstvo financija, od carine 69 činovnika: 4 Hrvati, 2 Slovenca. Ni šef, ni referent nije Hrvat.

Carinske ustanove u *Beogradu*: 122 činovnika: 5 Hrvata i 5 Slovenaca. (Hrvat ni šef, ni referent). *Zagreb* od 100 činovnika: 53 Srba, 34 Hrvata, 10 Slovenaca, 3 Muslimana. (Hrvat ni šef, ni referent.) U *Brodu* 8 činovnika: ni jedan Hrvat, 2 Slovenca. Šef je Srbijanac. *Šibenik* 5 činovnika: 4 Srba, 1 Hrvat. Šef Srbijanac. *Subotica* 29 činovnika: 21 Srbin, 6 Hrvata, 1 Slovenac. Šef Srbijanac. *Metković* 6 činovnika: 5 Srbina, 1 Hrvat. Šef Crnogorac. *Osijek* 14 činovnika: 7 Srba, 4 Slovenca, 2 Hrvata, 1 stranac. Šef Srbijanac. *Novi Sad* 31 činovnik: 24 Srbina, 3 Slovenca, 3 Hrvata, 1 stranac. Šef Srbijanac. *Dubrovnik* 24 činovnika: 16 Srba, 8 Hrvata. Šef Srbijanac. *Beždan* 5 činovnika: svi Srbi.

U lugarsku školu (Sarajevo) primljena 52, a od tih su 46 pravoslavni, 4 muslimana, a 2 katolika.

26. ožujka križni put da nitko ne primi sv. pričest svetogrдно, a prema tomu, da se i svi ispovijede.

27. ožujka davali su u Zagrebu Bukovčani prigorsku svadbu u preradbi Stjepana Novosela. Prema novinskoj kritici stvar slaba, a još k tomu dodano mnogo toga umjetnog, a posebno balet.

Za velikih dana nigda tako malo posjetnika Božjeg groba kao ove godine. Kip Uskrsnulog nosio dobri 88-godišnji Josip Gjurak. Na drugi dan Uskrsa prvi puta su bili prilično pristojni gradski izletnici. Hvala Bogu!

Od 7 ravnatelja na preparandijama u Savskoj banovini - jedan Hrvat (u Petrinji), a drugi samo po krsnom listu (u Karlovcu). Ostali su Srbi. Od 15 profesora na Medicinskom fakultetu u Zagrebu 7 je Hrvata, 3 Srba, 2 Slovenca, 1 Čeh, 1 Nijemac i 1 Rus. Od 6 profesora kemije na Tehnološkom fakultetu 2 Hrvata.

1. svibnja počeli smo po starom običaju svibanjske pobožnosti. Sv. Otac želi moliti za mir. U našoj nadbiskupiji 3 *Očenaša*, 3 *Zdravo Marije* kod svibanjske



pobožnosti uz *Kraljice mira, moli za nas!* Svećenici su dužni kod sv. mise molitvu "Pro pace".

8. svibnja časne sestre iz Antunovca u Maksimiru došle moliti mir. 8. svibnja po podne došla kongregacija gospođa od Isusovaca moliti mir. Tom zgodom sam opazio da od zadnjih izbora davaju gospođe na sv. misu za hrvatski narod i hrvatsku domovinu.

5. svibnja za prvi petak mali odziv kako nije nigda bio od kada držim pobožnost prvog petka.

14. svibnja proštenje u Gračanima. Spominjem stoga jer sam prekinuo s tradicijom da prenosim na daljnju nedjelju, ako je na tu nedjelju proštenje kod sv. Ksavera.

18. svibnja na Spasovo prva sv. pričest po običaju prijašnjih godina. Prvopričesnika ima 54 tj. 20 iz gračanske škole, a 34 iz remetske. Poslije podne, prije i poslije večernje su isti dali akademiju i malu predstavu iz života sv. Terezije od D.I. što su ponovili i u nedjelju 21. svibnja.

21. svibnja poslije podne, doveo je u Remete procesiju za mir preuzv. g. biskup Salis. Procesiju je uhvatio strašni pljusak, pa su bili mokri i vodu donijeli u crkvu. Tih hodočasnika moglo je biti do 2000. Propovijedao je P. Lujo Matijaca O. P., a večernju je služio preuzv. biskup. Jedan 75. godišnji starac je stradao životom od prokislulosti. tako sam čuo od franjevaca nakon 14 dana. Hodočasnike je i kući pratila kiša, ali su ljudi uza sve to ostali dobre volje.

28. svibnja tj. na Duhove, Marijina kongregacija radnika dala je ovdje uspjelu predstavu: Rasipni sin.

31. svibnja završili smo svibanjsku pobožnost po običaju prijašnjih godina.

Na Duhove sam morao oštro prekoriti neke žalosne pojave, a te su slijedeće: a) U korizmi su dječaci u tri navrata iz Remeta kroz D. Bukovec bili vrlo drzoviti prema jednom svećeniku. b) Djevojčice dvije napale su kamenjem jednog franjevca na Remetskoj cesti što nije franjevac mogao vjerovati, a ja još manje, ali sam na žalost stekao uvjerenje da su bile iz Remeta, čini mi se od Čokora i Spudića. Ako sigurno saznam, onda ću naknadno zabilježiti i njihova imena. c) U ponedjeljak 22. svibnja napali su besramnim riječima u Pušićevom selu mlade Isusovačke novake Juraj Šurina i Jela Zmiš Matina toga radi što je dan prije P. Matijaca u propovijedi napao bijelu kugu. Za čudo, ni Šurina ni Zmiš, nijesu krivci bijele kuge.

Isto tako sam korio što su mi neki već tri puta ove godine načinili nepravilike što su na cesti rekli da me nema kod kuće ljudima koji su me silno u uredu trebali, a bili su iz Zagreba i iz Brestovca na Sljemeni.

Još jednu žalosnu pojavu moram zabilježiti a ta je da su školska djeca bacala kamenje na kip Majke Božje pod lipom. U III. razredu imam jednoga groznoga kletvaša, ponavljam groznoga, a to je Vladimir Pernar.

(Leopold Rusan, Spomenica župe Remete, str. 81—85)

### **9. Čudo u Remetama 1515. godine**

Na veliku Gospu 1515. godine, navalio je medvedgradski kastelan Matija na samostan remetski i tom zgodom ubio jednog kmeta.

Samostanci su se proti tomu pritužili, a on se zakune da će za četrnaest dana sve što je samostansko porušiti. Nasilni taj čovjek bio bi to i izveo, ali dan prije nego što se navršilo onih četrnaest dana, zaklan je bio od svoga sluga. Očita kazan Božja!

Zbog toga događaja, pavlini su još više govorili o Mariji i sve više svijet pozivali remetskoj Gospi. I doista svi koji su potrebni, dolazili bi u Remete na poklon Mariji, a ona je pomagala nevoljne. Koje onda čudo da je sve počelo govoriti o "Čudotvorci Remetskoj!"

(Leopold Rusan, Gospa Remetska. Jeronimska pučka knjižnica, br. 210, Zagreb 1925. str. 22.: L. Rusan donosi prijevod egzemplja iz knjige isusovca Laurencija Hrisogona: "Svijet Marijin".)

**Izbor tekstova: Divna Zečević**